

Митологизираното гумно во словенската традиционална култура - II

Никос Чаусидис

In this part special place is given to the “Myth of the Metallic (Copper / Bronze) Threshing Floor”, present in the toponyms, legends, magical stories and in the mediaeval apocryphal texts. It contains analyses of the next mythical elements: the metallic components (threshing floor, castle, field, plants, food ...); the connection between the mythical threshing floor and the cosmological myths about the first mountain; the relation between the “metallic threshing floor” and the “metallic shrine”. The similarity between the threshing floor and one type of the Slavic pagan shrines with circular form, and the representation of the threshing floor on the ritual loaves from the 19th century are also discussed. Elaboration is given to the chthonic and “outer world” location of the metallic threshing floor, and the basic actions that take place on it: the fight between the hero and the dragon; the holy marriage between the hero (=sky / cosmic axis) and the Earth, (=ground upon which the threshing floor lies).

Во првиот дел од овој труд, врз база на реалниот облик на гумното, на неговите функции и динамичките аспекти (кружно движење на животните) ја апострофиравме неговата **космолошка симболика**, т.е. идентификацијата со вселената и особено со небото, сфатено како кружен објект кој ротира околу својата оска (стожер на гумното како axis mundi).¹ Тргувајќи од ваквото значење, изведовме преглед на местото на гумното во словенскиот обредно - магиски комплекс, при што приложивме граѓа која експлицитно или имплицитно говори за идентификацијата меѓу гумното и небото.²

Натаму ја обработивме митологемата „гумно на кое птици вршат смил“, застапена во неколку приказни од Македонија и Бугарија. Небескиот карактер на овој мотив го аргументиравме преку следните елементи: - експлицитните и имплицитните значења, содржани во неколку приказни; - цвеќето смил како симбол на небеското, рајското и божественото, во релација со „Смилјана планина“ како „словенски Олимп“; - присуството на птиците како зооморфни класификатори на горните космички зони т.е. небото. Натаму приложивме неколку категории средновековни археолошки предмети на кои ги идентификувавме ликовните манифестации на оваа митологема. Стануваше збор за амулет, фибули и друг накит (главно средновековен), кој прикажува алка, тркало или полукруг, на чиј раб се аплицирани фигури или пратоми на птици (Т.I - Т.III). Мотивот на гумното низ кое кружат птици го побаравме и во словенската обредна практика, сконцентрирана

¹ Н. Чаусидис, Мит. гумно ... , 83-101.

² Ја дополнуваме наведената библиографија со уште два синтетички прилози: А. Светиева, Стожерот ... , 53-63; Т. Вражиновски, Речник ... , 406-408.

околу божикните празници: - движење на станарите по сламата послана околу огништето или околу трpezата во куќата, кокодакајќи и цивкајќи како кокошки и пилиња; - аналогни постапки, изведувани за овој празник на самото гумно. „**Божикната слама**“ ја зедеме како повод, гумното да го побараме и во називите и преданијата поврзани со „Млечниот пат“, кој кај Словените се нарекувал „Кумова“ т.е. „Попова слама“. Во прилог на тоа наведовме и други словенски називи на свездите и сосвездијата, особено „Поларната звезда“ - наречена „Стожер“ и „Андромеда“ и „Мечка“, познати како „Гумно“.

Во врска со оваа тема за гумното и птиците, би сакале тука да приложиме уште едно дополнување, овој пат за врската меѓу **гумното и штркот т.е. жеравот**. По долетувањето на територијата на која се гнездат, овие птици взори и особено на зајдисонце, во голем број се собираат на рамни и суви површини. Тука се групираат во круг (во источнословенските говори наречен „**ток**“ = гумно), кој е некогаш формиран и во два или три концентрични редови. На средината, којашто останува празна, излегуваат по неколку птици кои тука „танцуваат“ (потскокнуваат, ги шират крилјата, ги истегнуваат вратовите, се поклонуваат, приседнуваат), при тоа испуштајќи гласни звуци. Откако ќе се изморат, птиците се враќаат во околниот круг, по што сред кругот доаѓаат други единки. По завршувањето на овој чин, сите жерави полетуваат, опишуваат круг во воздухот и одлетуваат.³ Врската на овие птици со гумното и конкретно со митското гумно на кое вршат птици, добива уште поголемо значење ако се земе предвид силната митологизација на штркот и жеравот. Во словенските традиции, овие птици ја носат улогата на: - **предци на човечкиот род**, заштитени со силни табуи во однос на нивното ловење и користење за исхрана; - **медијатори** кои постојано се движат низ хоризонтите на вселената (вода, земја, небо) при што ги пренесуваат новородените деца, пролетта, сонцето, снегот, богатството и изобилието; - на земјата периодично **доаѓаат од „оној свет“** т.е. **рајот**, сместен некаде на крајот од светот или во неговите јужни предели.⁴ Врската меѓу гумното и штркот ја потврдуваат и други традиции, како на пример македонскиот обичај, во текот на март (кога долетуваат штрковите) стожерот да се кити со мартинки, проследено со песна („Штрк, штрк Балабан ...“).⁵

На крајот од првиот дел ја обработивме релацијата меѓу **митологизираното гумно и самовилите**, застапена меѓу другото и во наведените приказни, во кои птиците вршат смил на гумното токму по препорака на самовилите. Првата компонента ја претставивме преку митологемата „Самовилско гумно“, присутна кај Јужните Словени преку топоними и преданија поврзани со нив (сакрализирани места, лоцирани на врвови од ридови, во релација со пештери). Ивтората компонента - мотивот „самовилско оро“ исто така ја истраживме преку микротопоними кои се однесуваат на кружни формации од растенија кои преку преданија се врзуваат за оро што на тоа место го танцуваат самовилите. Како трета компонента го зедеме ветерот и особено виорот, кој преку конкретни називи, верувања и преданија, непосредно се врзува за самовилите и гумното („самовилското оро“ - „самовилското гумно“).

³ Опис на овој природен феномен и соодветна литература: Б. А. Рыбаков, Яз. др. Руси ... , 709, 710.

⁴ А. Гура, Симб. животиња ... , 484-500; Н. Чаусидис, Барабан

⁵ Т. Вражиновски, Народна митологија ... II, 138.

VII. Металното гумно

Мотивот „метално гумно“ се јавува во неколку сфери на словенската и балканската култура: - топоними; - преданија (неретко поврзани со топоними); - приказни; - гатанки; - средновековни апокрифни текстови. Во наведените традиции, гумното е најчесто од бакар т.е. бронза, а поретко од железо, олово, сребро и злато. Во некои исклучоци се јавува и кристалното или каменото т.е. мермерното гумно. Овој митски мотив бил предмет на опсежни истражувања, реализирани од неколкумина автори. Надоврзувајќи се на граѓата што тие ја приложиле како и резултатите и согледувањата до кои дошле, ќе се обидеме повторно да му пристапиме, овој пат во контекст на митско - симболичките концепти што погоре ги изложивме. Најпрво ќе ја претставиме накратко граѓата во која се јавува овој митски мотив, а потоа ќе се обидеме да ги издвоиме одделните митски елементи што неа ја сочинуваат и да ја обработиме од семиотички и компаративен аспект.

1. Топоними

Според М. С. Филиповиќ, варијантите на топонимот „Медно гумно“, „Мједно гумно“, „Бакарно гумно“, се релативно чести во регионите на Србија, Црна Гора, Македонија и Бугарија. Тој ова го оправдува со постоењето на некави конкретни објекти т.е. површини, поврзани со преработката на бакарната руда, но и други производствени активности кои претходеа на металургијата (производство на керамика, дрвен јаглен ...). Од овој збир издвоивме неколку примери, за кои заклучивме дека, поради некои свои аспекти, ќе бидат полезни за подолу претставените анализи: - „Бакарно гумно“ кај Рипањ, лоцирано во месноста Цигански гај, на ридот Авала покрај Белград (Србија); - „Бакарно Гумно“ во село Јерменовци (Шумадија); - топоними со таков назив се забележени и во пределот на Левча и Темнић, каде според преданието, вршел српскиот цар Лазар, а и во Босна, каде тие носат епитет „Краљево“ / „Краљичино“. Такви топоними има и кај Костур (Грција / Егејска Македонија) и североисточниот дел на Софијско Поле (Бугарија). До крепоста „Курвин град“ во Герлево, јужно од село Върбица и село Бјала Рјак (Бугарија) е забележена варијантата „Бакър харман“.⁶

Во наредните пасуси подетално се осврнуваме на неколку топоними, придружени со преданија кои го допираат некогашниот митски карактер на металното гумно.

- „Бакарно гумно“, с. Чепигово, Прилеп (Р. Македонија).⁷ Според М. Цепенков, близу селото се наоѓа едно езеро во пречник од 500 - 600 аршини, сред кое се издига тумба (могила) висока 30 - 40 аршини. На неа се наоѓа едно зарамнето место „големо колку гумно“, во кое растат две стари дрвја од кои едното е круша-горница. Всушност, токму ова место се нарекува „Бакарно гумно“. Во врска со него, авторот наведува предание во коешто се говори како, на една жена која таму белела платно,

⁶ М. С. Филиповиќ, Бакарно ... , 19-23; Т. Моллов, Мит ... , глава 6 / 2.

⁷ На локалитетот е констатирана населба од енеолитот и бронзеното време (Археол. карта ... , 316). Не е исклучена одредена врска меѓу името на овој локалитет и бакарните т.е. бронзените археолошки наоди што на него веројатно можеле да се пронајдат. М. Дринов, овој топоним го става во можна релација со античкиот град Алкомена, кој се убицира во овој регион (но не и на спомнатиот локалитет), поткрепувајќи го со коренот *χαλκω*, во значење на бакар т.е. бронза (М. Дринов, Избрани ... , 433).

ненадејно (во езерото?) и се отворила некаква железна врата. Влегувајќи низ неа, таа се нашла во подземјето, каде се појавил старец (Св. Никола) кој и покажал еден прекрасен подземен манастир и бројни златни драгоцености. Тој и објаснил дека објектот е сокриен од пакостите на Турците и ќе остане тука сè до победата над нив. Ваква посета доживеал (и ја чувал во тајност) и еден скроман и чесан рибар. По смртта, неговите браќа, ја побарале вратата, со цел да ги украдат драгоценостите. Стариот Св. Никола го примил едниот, но ја казнил неговата лакомост така што му испратил еден Арап, кој со сабја му ја пресекол главата. Цепенков говори и за ближниот локалитет, каде наводно имало темели од манастир (Св. Никола), од кој Турците отстранувале предмети (камени икони, железен „шандан“ т.е. свеќник), но овие предмети повторно се враќале назад. Во преданијата се говори и за разни златни драгоцености сокриени во подземјето.⁸

- **„Бакарно гумно“, околина на Охрид** (Р. Македонија). Говорејќи за Охридското езеро и за тоа дека нивото на неговите води некогаш било пониско за 5-6 метри, К. Групчевиќ, наведува дека во „заливот кај Панзир“ на езерското дно се гледаат урнатини од куќи, што говори дека тоа место некогаш било на суво. При тоа го наведува и следното: „На том месту, где је сада панзирски залив, прича се да је било и чувено бакарно гумно“. Овој податок се надоврзува на фактите на К. Шапкарев, кој вели дека на брегот на ова езеро, (на планината Летница) се наоѓа црквичка на Св. Стефан - Панзир. Се говори дека на тоа место имало предградие со називот Панзир, „од каде секоја година излегувале 300 души војници панзирлии“ (панзир = метален војнички оклоп). Според преданијата запишани од браќата Миладиновци, местото „Пансур“, го добило името од 40 илјадната „пансурлијска војска“ што тука ја држеле бугарските цареви. Според други наводи, овие војници биле поразени од Турците поради својата гордост и непочитувањето на верата и на црковните обреди.⁹

И на други места околу Охридското Езеро се забележени слични преданија за гумна (овој пат обични, а не бакарни), видливи на дното од езерото. Тие наводно сведочеле за некакви стари населби кои подоцна, со нараснувањето на нивото на езерото биле потопени. Едно такво гумно се лоцирало „под Канево (Канео) ... меѓу Св. Јоан (Св. Јован) и Лабиново (Лабино)“, на 15 - 20 метри од брегот, додека друго - кај с. Раждожа, Струшко.¹⁰

- **„Медно / Бакарно Гумно“, непозната локација во Овче Поле** (Р. Македонија). Ј. Рачанин во 1704 г. спомнува предание што го чул во с. Горобинци (кај Св. Николе), за постоење на „бакарно гумно“ засипано со земја, каде ќе се случи „велико крвопролитие од Турака“. Според неговите наводи, гумното било исковано од Србите, при нивното преселување од Троја (затоа што тие не умееле да вршат на земја). Повеќемина автори, користејќи најразновидни податоци (често пати мошне сомнителни), се обидуваат поточно да го лоцираат топонимот во оваа рамница.¹¹ Се чини дека е автентично преданието на калуѓерката Теофанија според кое, на

⁸ М. Цепенков, Македонски (кн. VII) ... , бр. 622 (стр. 157-159). Преданието го наведуваат и други автори (М. Дринов, Избрани ... , 432, 433; М. С. Филиповиќ, Бакарно ... , 21; Т. Моллов, Мит ... , глава 6 / 2).

⁹ К. Групчевиќ, О Охриду ... , 32, 112-114. Другите факти: К. А. Шапкарев, Избрани ... , 558, 559; Д., К. Миладиновци, Зборник ... , 503; Т. Моллов, Мит ... , глава 6 / 2, фуснота 31.

¹⁰ Е. Спространовъ, Джеладин-бей ... , 57; преданија на денешните рибари од регионот.

¹¹ С. Новаковиќ, Прилози ... , 298, 299. Коментари: М. Дринов, Избрани ... , 419, 420, 430, 431; М. С. Филиповиќ, Бакарно ... , 21, 25; Т. Моллов, Мит ... , глава 6.

„Бакарно гумно“ (кое наводно било на 4 часа од Штип) доаѓала да пее некоја царица со своите ќерки.¹²

- „Медно гумно“, с. **Враждебна, околина на Софија** (Бугарија). Во 19. век е забележено предание за „медно гумно“ со „златен стожер“, кое се наоѓа меѓу петте, тука лоцираните могили. Се вели дека тоа било таму закопано за време на последниот бој со Турците, а повторно ќе биде пронајдено дури по битката за ослободување од нив. Овие топоними се идентификувани и во апокрифот „Сказанието на пророк Исаија“, датирано во 11. век.¹³

2. Приказни и преданија

Приказните за металното гумно се евидентирани во источнословенскиот ареал (Русија, Белорусија, Малорусија) и Словачка, додека кај Јужните Словени се зачувани само поедноставени преданија кои според некои свои елементи се доближуваат до овие приказни.¹⁴ Такви приказни се забележени и во подрачјето на Грција (Евбеа) и Мала Азија (Трапезунт), при што првиот пример е запишан на германски јазик, така што не се знае дали тој припаѓал на грчките или на местните јужнословенски фолклорни традиции. Според И. Венедиков, до 19. век приказните од ваков тип се забележени кај сите источнословенски народи, но не и кај Бугарите и Србите. Земајќи го предвид отсуството на мотивот „метално гумно“ во античката грчката култура, М. Дринов смета дека новогрчките приказни се продукт на подоцнежните византиски народни традиции.¹⁵

Без разлика на варијациите, сите приказни ги обединува едно општо сиже. Фантастичниот лик со негативен предзнак (змеј или некој негов друг зооморфен или антропоморфизирани еквивалент), грабнува девојка (некаде сестра на јунакот, царска ќерка) и ја носи во своето далечно и непристапно престојувалиште (дворец / сарај, често изграден од метал), лоциран на или крај метално гумно или пак метално поле (поле на кое растат метални растенија). Јунакот (претставен како брат на девојката, силно дете, овчар, поповски син), окружен со одредени натприродни способности или магиски средства, ја наоѓа грабнатата девојка. Некаде тој е музичар кој свири на инструмент (тамбура, свирка), чиј звук ги маѓепсува слушателите (во случајов - негативниот лик). Доаѓајќи на металното гумно, јунакот се бори со овој лик и по победата над него, ја ослободува девојката и ја враќа на родителите, или пак ја зема за жена. Некаде, негативниот лик и борбата со него се мултиплицирани, при што се јавува и градација на неколку змеја, неколку метални гумна (оловно, бакарно, челично ...) и аналогни метални дворци во кои се наоѓа по една девојка или сопруга на змејовите. Од основната структура, најмногу се оддалечува грчкиот пример од Евбеа, каде се јавува мултиплицирање и други форми на усложнување на ликовите, на нивните функции, дејствијата и на други наративни елементи.

¹² Ј. Хаџивасилевиќ, Границе ... , 21. Ова соодвествува на женскиот обреден карактер на „бакарното гумно“ за кое говориме натаму.

¹³ А. Калоянов, Старобългарското ... , 171-172; Т. Моллов, Мит ... , глава 6 / 1-2.

¹⁴ М. Дринов, Избрани ... , 410 - 433; И. Венедиков, Медното ... , 82-84. За источнословенските приказни: - Сказки нар. мира ... , (Покатигорошек); Библ. Дома Сварога ... , (Повесть о чудесном рождении и молодецких деяниях сильномогучего богатыря Покатигороха); Л. Г. Бараг, Н. В. Новиков, Примечания ... , 128-130.

¹⁵ И. Венедиков, Златният ... , 347; М. Дринов, Избрани ... , 414. Во оваа смисла не би смееле да се исклучат и јужнословенските влијанија.

Главните елементи од прикажаните приказни се содржани и во една профилактичка постапка, забележана во неколку села од Бугарија. Во време на вршењето, гумното се мете со „трњоцветка“ (метла направена од цело стебленце на трн) и тоа поради две цели: - за да не долета змеј на гумното и да не грабне некоја девојка или невеста; - за да не се појави виор и да не ги однесе врвовите од житото.¹⁶ И во српските преданија, дејствието е редуцирано. Сопругот или дедото забележува дека неговата сопруга или снаа (или пак двете заедно), со помош на одредени магиски дејствија, успеваат - качени на вратило (дел од разбој), да летаат по небо. Повторувајќи ги овие дејствија и тој успева во тоа, така што ги следи и доспева до металното гумно. Покрај неговите, таму се собираат уште жени кои, придружени од други женски ликови со натприодни обележја, изведуваат одредени дејствија (пеат, танцуваат и прават магии). Во други преданија, носители на дејството се самовили-те кои се собираат на медното гумно и тука играат и пеат.¹⁷

3. Средновековни апокрифни текстови

Во кругот на средновековните јужнословенски книжевни традиции се евидентирани неколку апокрифни текстови во кои, во разни контексти се наведува митологемата „медно гумно“, алтернирана со варијантата „медно капиште“. Зачувани се во подоцнежни преписи кои се врзуваат за централнобалканскиот и источнобалканскиот ареал (Бугарија, Македонија, Србија).

- **„Слово на Самуил пророк“.** Апокриф, веројатно од 11. век, познат по подоцнежни преписи. Инспириран е од Стариот завет (според Книгите на пророк Данил: 2, 1), при што во него се додадени бројни нови елементи - непознати во изворникот, сред кои е и бакарното гумно. Набукодоносор - царот на Вавилон, сонува сон кој му го толкува пророк Самуил. Бакарното гумно што се појавува во него, го претставува светот, овците на гумното - народот, додека овчарот - самиот цар. Од планината (= Божјата Мајка) се откачува камен (= Христос) кој го разбива во прав златниот образ (идол / икона?) што Набукодоносор го поставил на гумното (= стар завет) и се претвора во орел, окружен со сончев сјај (= Христова апотеоза).¹⁸ Овој препис, досегашните истражувачи го поврзуваат со уште неколку слични текстови во кои терминот „медно гумно“ е алтерниран со „медно капиште“.¹⁹

- **„Видение на пророк Данил за царевите, за последните дни и за крајот на светот“.** Во ова мошне конфузно средновековно книжевно дело со псевдоисториски карактер, сред бројни нејасни дејствија се спомнува одредена личност (некој реален или легендарен бугарски цар?), која доаѓа до медното капиште / гумно (?) кај месноста Вардија. Наследувајќи го Рим, тој влегува во него (Рим? / капиштето?) и удира во „медното капиште“ каде се наоѓа скриен сад. При тоа, по божја препорака, ќе му се открие садот полн со злато, што ќе му обезбеди „излез од Рим“, во придружба на броен народ и без никакви соперници.²⁰ Според И. Венедиков, ова дело покажува

¹⁶ Д. Маринов, Народна ... , 93.

¹⁷ Т. Р. Ѓорѓевиќ, Вештица ... , 6, 28-37, 114; Српски мит. речник ... , 100.

¹⁸ И. Венедиков, Медното ... , 76, 77; И. Венедиков, Златниот ... , 346, 347; М. Дринов, Избрани ... , 420-422.

¹⁹ И. Венедиков, Медното ... , 79.

²⁰ И. Венедиков, Медното ... , 77, 78; М. Дринов, Избрани ... , 424, 425, 428, 429; О. Минаева, Медното ... , 31. „Рим“ во рамките на овој текст би требало да го означува „Римското царство“, сфатено како една од етапите на митологизираната историска еволуција на човештвото.

релации со „Посланието на трите патријарси до императорот Теофил“ (датирано 829-842 г.), во кое се прорекнува дека византискиот император Лав V ќе ги победи Бугарите и ќе го забие своето оружје (ромфеја) на сред Бугарија - во медното гумно на нивниот аул (дворец). По победата над нивниот владетел, на гумното ќе бидат погубени неговите наследници (децата).²¹

- „Толкување Данаилово“. Претставува појасна варијанта на претходниот апокриф, во која личноста на загадочниот владетел е определена како Михаил каган. Влегувањето во некој град е тука означено преку разбивањето на „медното капиште“, што при тоа ќе се претвори во прав.²² Споредбата на ова дело со „Посланието на трите патријарси до императорот Теофил“, укажува на замената на двата владетели со иста функција (византискиот император Лав V, со првиот бугарски христијански владетел Борис / пред тоа Михаил каган) - обајцата во улога на победници на бугарското паганство.²³

- „Видение на пророк Данил за царевите, за последните дни и крајот на светот“. И во овој апокриф се говори за Михаил каган, кој удира со меч во „медното капиште“, каде е скриен сад кој по божја препорака ќе биде откриен.²⁴

4. Компаративна анализа и толкувања

По презентацијата на расположливата граѓа, во овој дел ќе се обидеме од неа да издвоиме одредени митски елементи кои се заеднички за претставените групи (топоними, преданија, приказни, апокрифи). Потоа, ќе следи обработка на нивната семиотика, симболика, функција во рамките на митското сиже, како и компаративна анализа.

а) Метални објекти

- Метално гумно

Освен медното т.е. бакарното или бронзеното гумно, во приказните се јавува и гумно од други метали (сребро, злато, олово, железо, челик), но и кристалното, а во приказната од Евбеа и мермерното гумно. Во источнословенските приказни, гумното е мултиплицирано, најчесто во тројна структура која е развиена во градиција, почнувајќи од медното, оловното или железното, преку сребреното и златното - сè до кристалното гумно.²⁵

М. С. Филиповиќ тргнува од фактот дека називот **гумно** можела да го носи секоја рамна површина која се користела за некаква стопанска дејност. Во таа смисла, митологизираното метално гумно тој го поврзува со реалните традиции на производство на бакар, што досегаат до предисториските епохи, во кои железото сè уште не било познато, поради што бакарот имал особена важност за културата. Според него, „бакарното гумно“ носи таков назив не поради тоа што било направено од бакар, туку затоа што служело во технолошкиот процес

²¹ И. Венедиков, Медното ... , 74-76; И. Венедиков, Златниот ... , 346-348; О. Минаева, Медното ... , 31; Т. Моллов, Мит ... , глава 6 / 1.

²² И. Венедиков, Медното ... , 79; О. Минаева, Медното ... , 31.

²³ И. Венедиков, Медното ... , 75, 76.

²⁴ И. Венедиков, Медното ... , 79; М. Дринов, Избрани ... , 424, 425.

²⁵ За овој мотив на градиција на металите во волшебните приказни: V. J. Prop, Historijski ... , 432-433.

на производство на бакарот (подготовка на рудата за топење).²⁶ И И. Венедиков смета дека митско-символичкиот карактер на металното гумно произлегува од реалните функции на гумното. Епитетот „медно“ т.е. „метално“ го темели врз не особено уверливата досетка, според која високиот степен на натапканост на неговата површина, на луѓето им заличила на метал. Митскиот и општествениот карактер на медното гумно (вториот, особено акцентиран во средновековните апокрифи), тој го оправдува низ неколку аргументи: - со фактот што на гумното се собирало основното богатство на аграрната заедница (житото); - со практично мотивираните традиции на користење на гумното за разни селски собири, кои подоцна ќе се манифестираат и на повисоко (државно т.е. политичко) ниво; - со неговата идентификацијата со некои реални градби (со големиот ограден двор или капиштето, лоцирано кај дворецот на бугарските пагански владетели). Но сепак, наспроти овие свои согледувања и наспроти ставовите на Филиповиќ, Венедиков смета дека „медното гумно“ не е реален, туку фантастичен објект. Неговата генеза ја бара во паганските традиции, (како симбол на паганската државна власт, веројатно поврзана со претставите за протобугарскиот врховен небески бог), но прекршени низ христијанските претстави од Стариот завет.²⁷ Оваа теза ја прифаќаат и развиваат П. Георгиев и Т. Моллов, идентификувајќи го „медното гумно“ од апокрифите, со големиот пагански храм во Плиска, со кружниот дрвен објект лоциран пред него (Т.V: 7), или пак со целиот плоштад кој бил оформен пред владетелскиот дворец.²⁸

- Метален дворец

Во некои од приказните, на металното гумно е лоциран дворецот т.е. сарајот на неговиот сопственик (негативниот лик), обично изграден од истиот метал како и гумното. Во приказната од Евбеа, во оловното, бакарното и сребреното гумно се наоѓаат дворци од истиот метал, во сопственост на одделни змејови, придружени секој со своја сопруга. Во аналогните источнословенски приказни, Баба-Јага (еквивалент на змејот) исто така живее во метално живеалиште.²⁹ И во апокрифите, како и во приказните, „медното гумно“ и „медното капиште“ се во релација со некаков град или дворец, но тој не е метален, секако поради реалниот историски контекст на дејствието, коешто треба да се одвива во стварната бугарска престолнина.

- Метални растенија

Во приказните, металното гумно е алтернирано или придружено со метално поле (бакарно, сребрено, златно). Во некои примери, ова се оправдува со металните растенија што растат на него (железна, бакарна, сребрена трева).³⁰ Во овој контекст и негативниот лик кој живее кај ваквото поле, мора да врши метални растенија и

²⁶ М. С. Филиповиќ, Бакарно ... , 21-23, 30, 32.

²⁷ И. Венедиков, Медното ... , 76-83; И. Венедиков, Златниот ... , 346; И. Венедиков, Медн. гумно ... , 79-88.

²⁸ П. Георгиев, Големият ... , 345-351; Т. Моллов, Мит ... , глава 6 / 2, фуснота 23. Моллов, во некои од средновековните текстови забележува извесна ресемантизација на терминот **медно капиште**, во насока на значењето **медна капија** т.е. **градска порта**. Да потсетиме дека и во преднието од Чепигово, на Бакарното гумно се појавува железна врата која води во подземјето (М. Цепенков, Македонски /кн. VII/ ... , бр. 622 - стр. 157-159).

²⁹ М. Дринов, Избрани ... , 411-418.

³⁰ М. Дринов, Избрани ... , 412, 414, 415, 420. Според Дринов (411), во грчкиот јазик **αλων** / **αλωος** значи гумно, поле, но и секаква друга рамница.

да јаде метална храна подготвена од нив. Во источнословенските приказни, змејот му нуди на јунакот, заедно да јадат железен грав и железен леб. Оттука и Баба-Јага како негов еквивалент, во источнословенските приказни исто така јаде железен грав. Ваквата храна може да се земе како причина за железниот јазик на змејот.³¹ Посредно, во оваа категорија би можело да се вклучи и дејствието од словачката приказна, во која сиромашното дете добива од змијата капа која му ја посребрува косата (сребрена коса = сребрена трева).

Во овој комплекс се особено застапени мотивите со златното јаболко. Во една српска свадбена песна се спомнува некакво златно јаболко што скока на „сребреното гумно“, лоцирано на „медното поле“. Во словачката приказна, металните сараи на змејовите се всушност сместени во металните јаболки (бакарно, сребрено, златно) кои се наоѓаат во нивните тела. Иако не метални, овошните дрвја се застапени и во други приказни од тука обработениот тип. Во некои руски примери, жените на убиените змејови се претвораат во јаболкници, со цел - преку своите миризливи но отровни плодови да им се одмаздат на убијците на своите мажи. Во приказната од Трапезунт, крај медното гумно расте круша, а во Чепиговското „Бакарно гумно“, на самиот локалитет биле констатирани две стари дрвја, од кои едната е круша.³²

- Мотивација на металните компоненти кај митското гумно

Нашите главни аргументи за металниот карактер на митското гумно можеме да ги синтетизираме во следните компоненти:

- Новите материјали, произведени на преминот од неолитот во епохата на металите (бакар, сребро, злато, бронза, а потоа и железото) предизвикале силна фасцинација кај тогашниот човек, и тоа не само поради нивните утилитарни својства, туку и поради сличноста со изгледот на небеските тела и небеските појави (златото, бронзата и бакарот - во релација со сонцето, а среброт и железото - со месечината, ѕвездите и молњата). На глобално ниво, сјајот на металите и нивната вжареност во текот на производството, интерферирале со блескавата светлина што го исполнува небото (белата дневна светлина, но и црвениот сјај на зората, и ладните одблесози на ноќното небо).

- Падот на метеоритите, составени од метали (пред сè железо) ги потврдил асоцијациите за металното небо, при што тие биле објаснети како парчиња отпаднати од металниот небески свод.³³

Овие претстави за металното небо се пренеле на сите симболи што го застапувале небото. Во претходните истражувања укажавме дека едниот од нив била светата планина, која поради идентификацијата со небото се претворила во златна, сребрена или железна планина.³⁴ Во разни култури и епохи се појавуваат митски претстави за небото со полукружна или испакната форма, кое е изработено

³¹ М. Дринов, Избрани ..., 416, 418. Железниот јазик се јавува во белоруската приказна „Покатигорошек“. Железни заби имаат и вилите и други негативни митски суштества (Славјанские древности ... 2, 200).

³² М. С. Филиповиќ, Бакарно ..., 29; И. Венедиков, Златниот ..., 350; М. Дринов, Избрани ..., 413, 415, 416, 418.

³³ Во оваа смисла заслужува внимание претпоставката дека релацијата меѓу српското / хрватското **gvožđe** (железо), руското **гвоздь** (клинец) и полското **gwiazda** (ѕвезда) се базира на тоа што човекот за прв пат се запознал со овој метал токму преку непосреден увид во железните метеорити (= ѕвезди) што ги видел како пред тоа паѓаат од небото на земјата.

³⁴ Н. Чаусидис, Космолошки ..., 245, 312, 313, 324; N. Chausidis, Mythologisation ... ,

од разни метали (злато, сребро, бакар, бронза, железо, неопределен лим). Во некои случаи, тоа е изедначено со конкретни метални предмети: јајце, решето, вршник, своно, тепсија, тркало итн. Оттука и во словенската традиционална култура се бројни преданија и гатанки во кои небото е идентификувано со некаков метален сад (чинија, вршник, сито, решето).³⁵ Овие асоцијации имаат своја реперкусија и во космогониските митови. На пример, во финско-карелската митологија, небото го кова ковачот Илмаринен, додека кај народот Коми – бакарното небо го создава негативниот бог Омољ. Во иранските митови, богот Ормузд го создава непрегледното небо од сјаен метал (во форма на јаце). И во Илијада и Одисеја, на небото му се дава епитетот „бронзено“, при што еднаш и во контекст на „светите гумна“ на Деметра (Илијада V: 499-504, XVII: 425; Одисеја III: 1, 2). Во апокрифот „Откровение Варухово“ е претставено како луѓето коваат сврдел и го пробиваат небото, за да видат дали е камено, стаклено или „медно“. Во „Слово на пророк, син Амосов ...“, Бог им се заканува на луѓето дека, како казна за нивните гревови ќе постави „медно небо“, кое ќе го сопре врнењето дожд.³⁶

Во овој контекст станува поочеvidно дека и металното гумно може да се сфати како еден од продуктите на концепцијата на митско-симболичко „метализирање на небото“.

Во претходните глави го обработивме смилот како растение кое со своите жолти цветови (и другите свои особини) се наметнало како симбол на металното (конкретно златно и бронзено) небо. Поради оваа причина, тоа ќе се појави и како обележје на светата планина (Смиљана планина) и на небеското гумно, на кое птиците вршат смил, по препорака на небескиот бог или на самовилите. Доколку се согласиме во однос на идентификацијата **смил = златно цвеќе**, тогаш митологемата за „златната“ т.е. „металната храна“ можеме посредно да ја идентификуваме и во приказните за птичјото гумно, при што јадачи на метална храна (смил) стануваат и неговите сопственици - небескиот бог и самовилите. Во прилог на ова, можеме да приложиме едно предание запишано во Грац (Херцеговина), кое низ неколку елементи се вклопува во оваа тема. Во него, самовилите крадат дете од гумното и го носат во своите „самовилски куќи“ за да им ги ниша децата во златните лулки. Таму го ранат со позлатена храна, но тоа не може да ја јаде. После еден месец, го враќаат назад на истото гумно - сето пожелтено и ослабено.³⁷ Во истиот контекст може да се оправда и волшебната капа од словачката приказна, која има моќ да ја посребри косата на јунакот што ја носи. Доколку го допуштиме постоењето на варијанта со позлатување на косата (самовилите имаат златна коса), неа би можеле да ја поврземе со обредните капи изработени од смил (наречени „смиљевац“), кои биле носени од страна на девојките, или на невестите. Невестинските се држеле на глава 40 дена по венчавката или пак сè до бременоста, и тоа поради апотропејски

³⁵ И. Венедиков, Златниот ... , 347; Славјанские древности ... 2, 291; Н. Чаусидис, Г. Николов, Црепна ... , 117-119.

³⁶ Н. Чаусидис, Космолошки ... , 25-28,318; примери: Н. В. Брагинская, Небо ... , 207, 208; И. М. Дьяконов, Архаические ... , 42, 141; А. Афанасьев, Поэтические ... , I, 120-126; В. Петрухин, Мифы ... , за Илмаринен – 64, 101, 109, 114, за Омољ – 199. За иранскиот мит: М. Дрезден, Мифология..., 342; В. Н. Топоров, О структуре ... , 18, 19. За апокрифите: Т. Моллов, Мит ... , глава 6 / 3, ф.н. 34.

³⁷ Т. Р. Ђорђевиќ, Вештица ... , 94. За златото како симбол на небеското, божественото, „оној свет“ и хтонското: И. Маразов, Мит. на златото ... ; V. J. Prop, Historijski ... , 430-433, 443-450; Славјанские древности ... 2, 352-355, за аналогните значења на железото: 198-201.

причини („заштита одгоре“). Венец од смил се ставал на главата кај оние жени кои не можеле да зачат или да се породат.³⁸

Доколку се согласиме дека металот (особено златото) е обележје на небеското, тогаш може да се претпостави дека господарите на гумното јадат метална храна (или смил како негов еквивалент) за да се стекнат или да ја одржат својата веќе стекната небеска природа, во која се содржани божественоста, совршеноста и бесмртноста (латинскиот назив на смилот е *Imortelle*).³⁹

Споредувајќи ги средновековните апокрифни текстови со приказните и другите фолклорни примери, може да се заклучи дека, наспроти хронолошката старост, апокрифите одразуваат една секундарна фаза на митската структура „метално гумно“. Тука, таа е продукт на одредена ресемантизација, во која овој елемент, од сферите на космогониската и стопанската митологија и религија преминува кон сферите на државата и на митологизираната историја. Во повеќето од овие текстови, металното гумно е симбол на бугарската паганска држава - воопшто, и на нејзината престолнина (капиштето и аулот), како политички и религиозен центар. Сепак, во општи рамки произлегува дека ова ново значење само се надоврзува на исконската космолошка димензија на гумното, особено ако се земе предвид дека „мојата држава“ и „моето царство“ се само една општествена манифестација на „макрокосмосот во кој егзистирам“.⁴⁰

б) Гумно - капиште

Во некои од претставените средновековни апокрифи, терминот „медно гумно“ е алтерниран со „медно капиште“. Наспроти одредени ресемантизации во насока кон значењето „медна капија“, евидентно е дека во повеќето случаи, старословенскиот термин **капиште** е употребен во значење на пагански култен објект.

Ваквото значење, мошне добро го претставува примерот од Чепигово. Тука пред сè мислиме на парадигматичниот изглед на локалитетот, чиј автентичен облик изгледа доаѓал до израз периодично, во сезонските поплави на локалните рекички. Според старите описи, топонимот „Бакарно гумно“ всушност се однесувал на зарамнетото плато (со две, одамна засадени дрвја) што било оформено на врвот од едно островче во вид на тумба, лоцирано среде мало езеро (денешен изглед - Т.IV:1).⁴¹ Оваа геоморфолошка формација ги содржи во себе обележјата на еден „примордијален космос“, со сите фази на неговото создавање: - езерото ги претставува примордијалните води (пра-океанот, пра-реката); - ридчестиот остров е космичката планина т.е. првото копно кое се појавува од океанот и од кое ќе биде создадено земското ниво на вселената; - платформата на врвот од тумбата („гумно“), би можела да го симболизира небото или рајот, сфатени како свет на боговите или на мртвите; - дрвјата посадени на гумното би го претставувале космичкото дрво т.е. оската на светот (идеално, доколку би било едно и засадено во центарот).⁴²

³⁸ В. Чајкановиќ, Речник ... , 218-220; Српски мит. речник ... , 410, 411.

³⁹ N. Chausidis, Mythologisation

⁴⁰ Т. Моллов, Мит ... , глава 6 / 2, фуснота 23. За релацијата гумно - ринг (номадски логор) - престолнина: О. Минаева, Медното ... , 32, 33. Во „Слово на Самуил пророк“, медното гумно во сонот на Набукодоносор е експлицитно претставено како симбол на целиот свет (И. Венедиков, Медното ... , 77).

⁴¹ М. Пенков, Македонски (кн. VII) ... , бр. 622 (стр. 157-159).

⁴² На прикажаниот Чепиговски комплекс соодветствува едно предание од Радомирско (Бугарија), во кое Бог ја создава земјата како гумно (харман) од пената на две судрени мориња, или на две судрени змии

- Капиштето како остров

Оваа космолошка концепција може да се идентификува во бројни митолошки системи ширум светот. Во древниот Египет тоа е Бенбен, првата земја што изронила од Нун (праокенаот т.е. хаосот), а во Сумер - првата планина (спој на небото и земјата), изродена од утробата на пра-моерто Намму (Т.IV:6). Во Индија, ваков карактер носи митската планина Меру, а во Кина - планината Куњулуњ, обете обиколени со космичкото море или „големиот океан“. Во ацтекските митови, земјата е претставена како плосната питулица, поставена во „обрачот на водите“. Античките Грци замислувале дека светот е окружен со реката Океанос, а слично на нив и Германите сметале оти Midgard (внатрешна земја) е обиколена со Utgard (море / океан). Ваквата концепција се појавува и во античкиот медитерански свет (космографијата на Козма Индикоплов) која ќе премине и во средновековната византиска и словенска култура (Т.IV: 4, 5). Има индиции дека во словенската митологија, од морските длабочини прва изнурнала планината Триглав.⁴³

Во повеќе или помалку доследна форма, овие митови се материјализирале во разновидни објекти. Најчесто се работи за сакрални градби (храмови, пирамиди, царски палати) кои биле окружени со езерца или канали полни со вода. Такви се, на пример храмот Angkor Wat (Камбоџа), палатата во Камбулук (Кина), а конечно и утописката Атлантида. Како особено доследен и соодветен на примерот од Чепигово, ни се чини комплексот од Silbury Hill во Wiltshire (Англија). Во 3. милениум пред нашата ера, таму бил изграден вештачки рид од камен и земја, висок 40 m., со дијаметар на основата од 165 m. и зарамнет врв со пречник од 30 m (Т.IV: 2). Врз основа на археолошките ископувања е констатирано дека ридот изворно имал конусно-степенеста форма и бил окружен со ров, исполнет со вода (Т.IV: 3).⁴⁴ Овој пример ја остава отворена претпоставката дека и Чепиговскиот комплекс е можеби делумно продукт на вештачки интервенции (зарамнет врв, околно езеро?).

Во преданието од Чепигово, очевидно постојат и други сеќавања за сакралниот карактер на овој објект. Сметаме дека прекрасниот подземен манастир, наведен во него, всушност е христијанизирано сеќавање на некогашниот сакрален карактер на „бакарното гумно“ (= „бакарно капиште“), кое и во другите, тука претставени преданија и приказни се лоцира под земјата. Таков сакрален карактер носел и поширокиот простор околу локалитетот, што се гледа од попатната белешка на М. Цепенков, според која Чепигово е мало село затоа што, како „вакафско место“ (= свето место) немало благослов во него да се множат луѓе.⁴⁵

На Балканот се забележени и други примери на ваква сакрална топографија, во која култни места се лоцирале на остров сред езеро. Во таа смисла заслужуваат внимание неколку примери. **Попово езеро, на планината Пирин** (Бугарија) има правилна кружна форма. Среди него се наоѓа карпесто островче во височина од

(бела и црна). Потоа посадува на средината орев (= стожер), врзува на него лулашка на која се лула и заспива (Т. Моллов, Мит ... , глава 6 / 3, фуснота 40).

⁴³ Z. Krzak, Swieta gora ... , 117, 119, 122, 124-128; В. Н. Топоров, Гора ... , 311-315; N. Chausidis, Mythologisation Еден врв со име Триглав (Труглајш) се наоѓа на планината Галичица (позната и под називот Баба), којашто слично на остров се протега меѓу Охридското и Преспанското Езеро.

⁴⁴ За овој тип култни градби и за примерот од Англија: Z. Krzak, Swieta gora ... , 116, 127-130; M. Dames, The Silbury

⁴⁵ М. Цепенков, Македонски (кн. VII) ... , 157-159; аналогни примери: А. Калоянов, Бъл. шаманство ... , 122.

4 - 5 човечки раста, сето обраснато со билки. Населението избегнувало ноќе да престојува во негова близина, поради страв дека во внатрешноста на островчето се наоѓа некакво чудовиште.⁴⁶ **Остров Аил / Ахил, на езерото Мала Преспа** (Егејска Македонија / Грција), на кое царот Самуил во 10-11. век ја изградил својата престолнина и во неа - катедралната црква Св. Ахил. **Остров Голем Град на Преспанското Езеро** (Р. Македонија), каде на површина од 18 ha. врз база на преданија и археолошки ископувања се евидентирани повеќе христијански сакрални објекти. Во центарот на **Бледско Езеро** (Словенија) се наоѓа остров со црква посветена на **Св. Марија**, под чии темели се констатирани остатоци на постар култен објект (веројатно паганословенски).⁴⁷ Називот **Капиште** го носи едно **мало островче кај Ластово** (Хрватско приморје), а слични називи се врзуваат и за островчето **Лукавац**.⁴⁸

- Гумното и словенските пагански капишта

Идентификацијата меѓу гумното и капиштето, во потполност ја оправдуваат и археолошките наоди. Во текот на втората половина од 20. век е направен сериозен напредок во истражувањето на паганските светилишта на Словените - област која пред тоа се наоѓала во сферите на научната спекулација. До денес се веќе истражени неколку десетини такви раносредновековни објекти (во Русија, Украина, Полска, Чешка, Источна Германија, Балкан) од кои, за нашава пригода се особено интересни оние типови кои имаат кружна основа (Т.V; Т.VI: 1, 2; Т.VII: 3). Станува збор за светилишта во вид на кружни плоштади, без ѕидови и кров, во пречник од десетина или нешто повеќе метри. Во центарот или средиштето на кружниот плоштад се сконцентрирани еден или неколку објекти: јами (во дел од нив биле всадени дрвени и поретко камени идоли), огништа и жртвени површини. Врз основа на кружните рабови на објектите, од оваа категорија се издвојуваат неколку подгрупи. Кај некои од нив, просторот на светилиштето е одвоен од околината со кружен ров (Т.V: 3-6), додека кај други, кругот е формиран од повеќе јами (кружни или издолжени), доближени една до друга (Т.V: 1, 2; Т.VII: 3). Во трети случаи, оградата е составена од земјен насип или дрвена палисада (Т.VI: 1, 2; Т.VII: 3). Некои примери од последниот тип сочинуваат засебна варијанта, која според својата големина се класифицира во посебна група - „светилишта во вид на градови со правилна кружна основа, обиколени со бедеми од насипана земја“ (Т.VI: 2).⁴⁹

И покрај тоа што на Балканот, истражувањето на вакви објекти заостанува зад другите подрачја, сепак постојат индикации за нивно постоење и кај Јужните Словени. Наведуваме неколку такви примери: - Формации од кружно поставени столбови во ранословенската населба на лок. „Jazbine“, **Batković, Bijeljina** (Босна и Херцеговина);⁵⁰ - Кружна формација од глина, со остатоци од коски и други наоди, на лок. „**Манастирчето**“, **Горановци, Кјоустендилски окрѓг** (Бугарија).⁵¹ - Кружна

⁴⁶ А. Калоянов, Старобългарското ... , 128.

⁴⁷ A. Pleterski, T. Knific, Staroslovanska ... , 384.

⁴⁸ Српски мит. речник ... , 238.

⁴⁹ И. П. Русанова, Б. А. Тимошук, Языческие ... ; Б. А. Рыбаков, Яз. др. Славян ... ; Б. А. Рыбаков, Яз. др. Руси ... ; L. P. Slupecki, Slavonic ... ; В. В. Седов, Восточные ... , 261-264.

⁵⁰ I. Čremošnik, Ranslavensko ... , Sl.1.

⁵¹ Ж. Вържарова, Язычество

дрвена градба пред големиот пагански храм во **Плиска**, најверојатно користена во рамките на триумфалните церемонии на паганските бугарски владетели (T.V: 7).⁵² Гробот од **Девня** (Бугарија) со 76 насилно убиени луѓе (најверојатно масовно жртвување), положени во прстенест ров со дијаметар од 5,78 m (T.V: 6).⁵³ Во контекст на нашето истражување ни се чини особено интересно паганското светилиште од село **Златна Нива, Шуменско** (Бугарија), формирано во вид на кружно плоштадче, обиколено со палисада и ров во дијаметар од околу 14 m. (T.V: 5). На источната страна се наоѓал влезот, а на средината стоел некаков столбовиден објект. Во околниот кружен ров се пронајдени остатоци од ритуалните дејствија: коски од домашни животни и фрагменти од керамички садови, датирани во 8-9. век.⁵⁴ По основните обележја, објектот соодветствува на словенските капишта од Источна и Средна Европа. Но, тоа потсетува и на гумно, при што називот на ближното село (Златна Нива) би можел да упатува на непосредна врска со тука прикажаното „златно поле“, а преку него и со митското „метално гумно“ (спореди со претставите на гумно на долу прикажаните обредни лебови: T.V: 5 со T.VI: 4, 5, 7, 8, 10 - 12).

Сметаме дека присуството на кружно конципирани пагански култни објекти, кај Јужните Словени го навестуваат и плановите на нивните први христијански храмови. Тука мислиме на доминацијата на ротондите и поликонхосите (кружни храмови со неколку, зрчесто распоредени апсиди), кои говорат за поголемиот афинитет на Словените кон централно и кружно конципираниот сакрален простор, наспроти тоа што во овој период, на Балканот - во рамките на византиската култура асполутно доминирале базиликите (цркви со сосем поинаков план, организиран во една - хоризонтално поставена оска).

в) Обредни лебови наречени „гумно“

Релацијата меѓу наведените кружни светилишта и гумното ја поткрепуваат и обредните лебови на кои е ликовно претставено гумно (T.VI: 3-12). Станува збор за посебна категорија леб (наречен „гумно“ или подолу наведените негови синоними), кој за време на бадниковата вечер се кадел и се кршел на парчиња што им се давале на домаќинот, на кучињата, на впрегатите волови и на орачот кој со нив орал, а исто така се фрлале и врз житото во амбарот, во сламата, на гумното и покрај стожерот. Познати ни се повеќе примери од Бугарија, Македонија и Србија, кај кои, значењето на овој ликовен мотив е потврдено со документираните толкувања на жените коишто ги правеле конкретните лебови.⁵⁵

- „Гумно“, „харман“, „арман“, „ток“, „двор“. Во сите случаи, гумното е претставено во вид на релативно правилен прстен (обликуван од издолжена

⁵² П. Георгиев, Големиот ... , 345-351; Р. Рашев, В. Дочева, Юртообразна

⁵³ Д. Станчев, За интерпретацијата ... , 82-86.

⁵⁴ Р. Рашев, Езически ... , 209-218.

⁵⁵ За овие факти: Д. Маринов, Народна ... , 176, 177, за значењето на подолу прикажаните елементи: 376, 398, 400,401, 406-410, 415, 416. За македонските примери: А. Светиева, Стожерот ... , 57; за српските: М. Босић, Божићни ... , 46-58. Забележени се примери на вакви лебови, каде значењето на спомнатите мотиви е „кошара“, „овчарник“, „овчарска кошара“ (пример: T.VI: 10); Д. Маринов, Народна ... , слики бр. 312, 321, 335, 340, 343, 349, 352, 355, 259, 366, 377, 381, 383, 416). Интересно е што и овие толкувања коинцидираат со идентификацијата меѓу „металното гумно“ и „металното поле“ по кое пасат овци. Космолошка интерпретација на „гумното“ од овие лебови (како небо и особено како ноќно небо): Т. Моллов, Мит ... , глава 6 / 3.

нишка од тесто) кој во некои случаи е отворен, означувајќи го влезот на објектот („вратница“). Кај мал број примери, прстенот не е идентификуван како гумно, туку како двор (обично затворен). Според Д. Маринов, и во реалноста, оградата е неопходен елемент на секое гумно и двор (оформена во вид на плет или окопан ров) без која, тој всушност и не може да постои. Таа не егзистирала и не функционираше само на материјално, туку и на митско - симболичко ниво, штитејќи го гумното и дворот од разни непожелни влијанија (негативна магија, зла среќа, демони ...). Регламентираниот влез во гумното и дворот се остварувал низ јасно означени премини, така што непрописното влегување во нив (со прескокнување на оградата или на ровот) се класифицирало како негативно т.е. злонамерно. На тука прикажаните лебови, во најголемиот број случаи, оградата на гумното, како негова основна ликовна компонента е дополнета со уште неколку стандардни елементи.

- **Стопан т.е. домаќин на куќата.** Претставен е преку мотив во вид на стапче (рамно или со еден свиткан крај), коешто редовно се наоѓа на отворот од оградата, така што „го затвора“ влезот во гумното (Т. VI: 7, 11, 12). Според автентичните толкувања, го претставувало схематизираниот стап, тојагата-патерица на домаќинот или на овчарот, остенот на орачот или пак самиот домаќин (на куќата / гумното). Во некои случаи, домаќинот е замислуван како лежи кај вратницата, а друг пат како „стои исправен како постојано буден стражар и неуморен работник кој ... се грижи за благосостојбата ... на целата задруга“.

- **Пси съботници.** Претставени се преку топчиња или кратки стапчиња од тесто (најчесто 3, а нешто поретко и 5 на број), рамномерно распоредени покрај надворешниот раб на гумното (Т. VI: 4, 7, 8, 11). Називот и позицијата на овие елементи во рамките на прикажаното гумно, ги определува како „... секогаш будни ... го пазат добитокот и маката на својот стопан“. Во таква улога се воспевани и во народните песни.

- **„Купни“, „кладни“, „крстац“.** Задолжително, во внатрешноста на гумното се распоредени неколку конусчиња или топчиња од тесто (најчесто 5), некогаш дополнети со едно или неколку крстчиња. Овие мотиви ги прикажуваат куповите од жито и крстците од житно снопје со кои е полно гумното (Т. VI). Наспроти ваквото значење, небеската симболика на гумното, формата на куповите и нивната бројка од 5, не наведе на асоцијација со „Медното гумно“, кај село Враждебна, (околина на Софија, познато и од средновековните апокрифи), кое наводно било закопано меѓу петте, таму лоцирани могили. Убедени сме дека зад петте испачкувања на лебовите (Т. VI: 4, 5, 7, 10 - 12) не можела да стои конкретната геоморфологија на овој локалитет, туку некаква поуниверзална митско-симболичка предлошка. Во тој контекст помислуваме на пентаграмот, сред чиј богат митско-симболички систем се особено акцентирани аксијалните значења, кои го ставаат овој симбол во релација со врвот на космичката планина (спореди: Т. VI: 3), космичкото дрво (и напречниот пресек на јаболкото со петте капсули со семки), столбот т.е. оската на светот и поларната звезда („стојерот“ на ноќното небо).⁵⁶ Во оваа смисла би можела да се бара и оправданоста за негово присуство во внатрешноста на гумното, овој пат кодиран преку петте купови жито.

⁵⁶ За пентаграмот: О. Зорова, Пентаграм ...

- **Опрема за орање.** Прикажана е во помал број случаи, обично во вид на преклопени и прекрстени стапчиња од тесто, поставени во кругот кој го претставува гумното или почесто - дворот.

- **Прекрстување на гумното.** Кај македонските примери, гумното на лебовите е често расчленето со внатрешен крст, кој би можел да се стави во релација со страните на светот и погоре прикажаните постапки на обредно прекрстување на гумното (пример: T.VI: 9).

Разни варијанти на мотивот „гумно“ се застапени и во рамките на традиционалната текстилна орнаментика од регионот на Р. Македонија. Приложуваме неколку плетени чорапи од Мариово на кои таквиот назив го носат ромбични мотиви кои се дополнети со централна точка, внатрешно шрафирање и надворешни реси (T.VI: 13; T.VII: 9, 10). Во текстилната орнаментика, кружното гумно добива четириаголна форма поради специфичната техника на ткаење, плетење или везење.⁵⁷

* * *

Веруваме дека низ интерпретацијата на горе приложените факти успеавме да воспоставиме симболичка т.е. семиотичка врска меѓу металното гумно, металното небо и металното капиште. Во оваа компаративна релација ја добиваме митската парадигмата на словенското светилиште, како слика на небото, која преку металното гумно е „спуштена“ во рамништето на човекот т.е. културата. Според тоа, словенското капиште можеме да го определиме како дел од „овој свет“ т.е. „земјата“, кој со неколку елементи е прекодиран во небо: - кружна ограда, која го идвојува од профаниот свет и го определува како „небески круг“; - централно поставениот идол, кој во релација со стожерот на гумното и централното дрво на „медните гумна“, ја означува космичката оска; - идолот - стожер кој на небеско рамниште, се идентификува со Поларната ѕвезда, во улога на „оска на небескиот круг“.

Практичните аспекти на едно вакво, небески прекодирано светилиште (= гумно) може да ни ги покаже локалитетот **Харман каја**, лоциран на Родопите, во регионот на Момчилград (Бугарија), чиј топоним значи „месност со камени гумна“. Интердисциплинарните археолошки и палеоастрономски истражувања на неколкуте таму лоцирани објекти (меѓу останатото и две пештери, два камени трона и две плоштадчиња, составени од концентрични кругови) покажаа дека со помош на овие објекти, од 2000 год. пред н.е. до 1-2 век од н.е., на овој локалитет биле определувани клучните фази од соларниот и месечевиот циклус.⁵⁸ Во контекст на ваквата функција, ова сакрализирано гумно можеме да го разбереме како земски објект во чија форма, назив и функција се манифестираат суштествените динамички аспекти на „небеското гумно“.

г) Локација на металното гумно

Во сите тука наведени народни традиции, металните гумна се лоцираат во простори кои не припаѓаат на „овој свет“ и на „сферата на културалното“, со

⁵⁷ А. Крстева, Ликовно-естетските ..., 69 (називи на мотивите: „гумно“, „ресено гумно“, „шито гумно“).

⁵⁸ Харман каја ...

што, во еден ваков контекст е определен и нивниот создавач т.е. сопственик. Во источнословенските приказни, металното гумно се наоѓа во шумата или во подземјето т.е. долниот свет. И во Балканските преданија, тоа е во подземјето: - Овчеполското и Софијското бакарно гумно се засипани со земја; - Во преднието за Чепиговското бакарно гумно се говори за железна врата која води до подземен манастир, кој според наше мислење е еквивалент на самото гумно. Во Охридското предание, се јавува друга варијанта на истата митологема - бакарното гумно не е засипано со земја, туку е потопено со водите на езерото. Во овој контекст може да се разбере и содржината на Лазарските песни од околината на Софија, во кои „медното гумно“ се појавува после дувањето на ветерот (во еден пример, после тридневното дување на „тихиот бел ветер“).⁵⁹ Ова би можело да значи дека ветерот едноставно ја оддувал земјата со која гумното било закопано. Лоцираноста во подземјето може да ја одразува и дејството од источнословенските приказни, каде металното гумно настанува преку дувањето на змејот (некаде и дувањето на неговиот опонент т.е. јунакот).⁶⁰ Но, ако се земе предвид фактот дека змејот, меѓу другото е застапник и супститут на хтонските предели, тогаш гумното може да се лоцира и во телото на змејот (пред издувувањето од неговата уста), и да се протолкува како негова лоцираност во утробата на земјата.⁶¹

Кој е односот меѓу ваквата хтонска лоцираност на металното гумно и небеската припадност на птичјото гумно од претходните приказни? Наспроти очевидната противречност, за сите наведени примери е заедничка лоцираноста на митското гумно во „оној свет“ - надвор од човековата т.е. културална сфера. Во таа смисла е можно, небеската локација на гумното да ја претставува првата фаза на овој симбол, при што неговата подземна локација би можела да се разбере како втора фаза, во која оностраниот карактер на гумното започнал да добива хтонски обележја (меѓу другото и поради заборавањето на неговата небеска димензија и присуството на хтонскиот змеј).

д) Сопственик / градител на металното гумно

Во словенските и балканските приказни, металното гумно му припаѓа на змејот, прикажан како негативен митски лик со една или повеќе глави. Во некои источнословенски приказни, змејот е алтерниран со Баба-Јага, која ги носи главните функции на змејот (има негативен предзнак, сопственик е на металното гумно, јаде метална храна ...).⁶² Присуството на Баба-Јага го оправдува идентификувањето на оваа функција и во балканските традиции. Во нив, улогата на женски ликови со негативен или амбивалентен предзнак ја носат вештерките и самовилите - главни протагонисти на неколкуте дејствија поврзани со металното гумно.⁶³ Во грчките приказни, улогата на негативниот лик ја зазема куциот старец Харон, додека во приказната од Трапезунт, тој е заменет со саракин (арап), прикажан како чудовишен

⁵⁹ М. Дринов, Избрани ... , 417, 430, 431; за лазарските песни: И. Венедиков, Златниот ... , 348, 349. Т. Моллов исто така го допира овој елемент, акцентирајќи го ветерот и песокот што овој го дува (Т. Моллов, Мит ... , глава 6/3, ф.н. 41).

⁶⁰ М. Дринов, Избрани ... , 417; И. Венедиков, Медното ... , 84.

⁶¹ Детално за хтонските аспекти на змејот: Н. Чаусидис, Космолошки ... , 209-225 и натаму.

⁶² М. Дринов, Избрани ... , 412-418; И. Венедиков, Медното ... , 84; И. Венедиков, Златниот ... , 347.

⁶³ М. С. Филиповиќ, Бакарно ... , 28, 29; М. Дринов, Избрани ... , 419; Т. Р. Ђорђевиќ, Вештица ... , 28-34; Lj. Risteski, The Orgiastic ... , 113 - 129.

дин кој на главата носи 65 кули и 42 села, околу вратот воденици, а коњ и мома во ноздриците.⁶⁴ Имаме индиции дека во преданието од Чепигово, функцијата на хтонски господар на металното гумно ја презема Св. Никола - светител кој се идентификува како наследник на паганословенскиот хтонски бог (Велес / Волос).⁶⁵

Како што видовме, во приказните, преданијата и песните за „медното гумно“, змејот е често комбиниран со дувањето на ветерот: - неговото доаѓање на гумното е проследено со виор; - змејот (а некаде и јунакот) ги создаваат металните гумна така што ги издувуваат од устата; - изнесуваме хипотеза дека змејот стоел и зад дејствието во лазарските песни од околината на Софија, во кои медното гумно се појавува по тридневното дување на ветерот.⁶⁶

Во претходните пасуси укажавме дека овие дејствија можеле да ја одразуваат хтонската димензија на змејот, како еквивалент на земјата и на подземјето. Во оваа пригода сакаме да апострофираме уште еден аспект на змејот, овој пат непосредно врзан за ветерот. Имено, во јужнословенските традиции било мошне распространето поврзувањето на ветерот со негативните или амбивалентните митски ликови. Освен веќе наведените самовили, како господар, предизвикувач и еквивалент на ветерот се јавува и змејот или некои негови специфични категории. Станува збор за Алата / Халата и пред сè Ламјата - прикажувана како композитно животно (тело на гуштер, крилја, глава на куче), која ветерот го создава издувувајќи го низ својата страшна уста. Врската со спомнатите самовили како покровители на ветрот, ја актуализира нагласениот женски пол на Ламјата. Обата тука наведени односи меѓу ветерот и змејот (змејот како еквивалент на земјата и ветерот како негов здив) би можеле да се спојат во верувањата, забележени во словенскиот фолклор, според кои ветерот настанува т.е. излегува од пештерите (змеј = земја; пештера = уста на змејот; ветер = здив на змејот).⁶⁷

Акцентираното присуство на ветерот во традициите за „медното гумно“, има и свои прагматични оправдувања. Имено, ветерот е еден од клучните фактори кои го условуваат функционирањето на гумното. Тука мислиме на втората етапа од вршењето, која се состоела во веење на житото (извршените класја се фрлале нагоре, при што ветерот требал да ја одвее сламата, а житното зрно да падне на гумното). Важноста на овој фактор најдобро ја покажува обредното „канење на ветерот на вечера“ (изведувано во кругот на божикните празници), со цел тој да возврати налето со дување за време на вршидбата. Такви постапки се забележени во Русија, Македонија и граничниот појас меѓу Полска и Украина. Во Македонија, при овој обред, крај стожерот на гумното се оставала пита („мечкина повојница“), потоа таа се кршела на делови, се канел ветерот на вечера, при што сите од семејството дувале во неа (за да им дува ветерот на лето за вршитба) и потоа ја јаделе тука на гумното.⁶⁸

⁶⁴ М. Дринов, Избрани ... , 413, 414; И. Венедиков, Медното ... , 83.

⁶⁵ За релацијата Св. Никола - Велес / Волос: Б. А. Успенский, Филологические ...

⁶⁶ За мотивот на ветерот и песокот што тој го дува (како „космичка пра-материја“): Т. Моллов, Мит ... , глава 6 / 3, фуснога 41.

⁶⁷ Л. Миков, Луна ... , 156-158; И. Георгиева, Българска ... , 89, 90; Ѓ. Ценев, Небото ... , 153-156; Т. Р. Ђорђевиќ, Природа ... , 66; Славянские древности ... 1, 357-361, особено е интересна митологемата во која ветерот се изедначува со „дишењето на Земјата“.

⁶⁸ Славянские древности ... 1, 358, 359; В. Кличкова, Божикни ... , 222.

Можни се и други објаснувања на врската меѓу бакарното гумно (или гумното воопшто) и митските ликови со негативен предзнак. Според М. С. Филиповиќ, овој однос е поврзан со мистификацијата и стравот на архаичниот човек од новите технички пронајдоци и нивното подведување под сферата на демонското, „нечистата сила“ и владеењето на магијата. Ова особено се однесувало на посложените иновации коишто функционираше по принципот на кружно движење, без видливо присуство на некоја жива сила (коли, воденици, валалници, ковачници).⁶⁹

ѓ) Јунакот и металното гумно

Овој лик, определен како опонент на сопственикот и градителот на металното гумно, врз основа на своите обележја и функции може да се диференцира во неколку варијанти.

- Јунак - дете

Во приказните за металното гумно, јунакот е најчесто прикажан како дете со исклучителна сила (најчесто брат на грабнатата девојка). Во лазарските песни од Софијско, ова херојско дете / момче се појавува на „медното гумно“, јавнато на волшебен коњ, опремен со сино седло и впрегнат со свезда и змии, наместо со узди и узенгии.⁷⁰ Во источнословенските приказни, тој се раѓа како трето дете, зачнато од зрното грашок што го изела неговата мајка.⁷¹ Ваквата генеза го претставува овој лик како персонификација на животната сила, универзална за растенијата, животните и човекот. И детето и грашокот се ембрионални форми во кои е сконцентриран сè уште непотрошениот биолошки потенцијал, неопходен за егзистенцијата на растението и на човекот (непосредно или посредно - преку аграрната сфера). Во некои од прикажаните приказни, преданија и апокрифи се насетува уште едно мошне скриено дејствие - убивањето дете на гумното (самовилите го грабнуваат детето од гумното; во апокрифите, на гумното ќе бидат убиени децата на поразениот владетел и тоа со помош на справите за вршење). Смеслата на овој чин треба да се бара во некогашното жртвување деца на гумното (преживеано преку спомнатите животински жртви), зад кое покрај другите оправдувања, можело да стои нивното изедначување со житното класје.⁷²

⁶⁹ М. С. Филиповиќ, Бакарно ... , 29; Славјанские древности ... 1, 379.

⁷⁰ М. Дринов, Избрани ... , 414-420; И. Венедиков, Златниот ... , 348, 349; Т. Моллов, Мит ... , глава 6 / 3, фуснота 33. Во други јужнословенски митолошки песни, коњот со наведената опрема, обично го јаваат самовили (Б. Петровски, Самовилите ... , 153; И. Георгиева, Българска ... , 40, 110; А. Калоянов, Старобългарското ... , 69, 224). Астрономски толкувања на коњаникот од лазарските песни: А. Калоянов, Бъл. шаманство ... , 109. Во една „јекавска приказна“, едниот од двата брака добива задача да го пронајде бакарното гумно („mjedeno gupno“), лоцирано преку пет планини и оттаму да го земе крилестиот коњ во злато („krilat konj u zlatu“) (N. Nodilo, Stara ... , 139, 140).

⁷¹ Во словенските традиции, покрај мноштвото други значења, грашокот се јавува и како предизвикувач на бременоста, а често се врзува за женските митски суштества со негативен предзнак: русалки, кики-мори, Баба-Јага, железната баба (Славјанские древности ... 1, 523-526). Митски карактер има и Грахово поле т.е. „грашкото поле“ (Т. Моллов, Мит ... , глава 7 / 1, фуснота 5.)

⁷² Т. Моллов, Мит ... , глава 6 / 1, фуснота 9, глава 6 / 3. Добра паралела на ваквото изедначување наоѓаме во хананската митологија, каде убивањето на богот **Мот** се изедначува со аграрните активности: сечење со меч (=жнеене), одвејување (=вршење), мелење (=подготовка на брашно) итн. (С. Гордон, Ханаанская ... , 228, 229; И. Венедиков, Раждането ... , 186, 187).

Релациите меѓу гумното и детето ги одразува и источнословенскиот обичај според кој, мало дете кое доцни во проодувањето се носело на гумно и придржувано за раце се водело низ него.⁷³

- Јунак - музичар / овчар

Во приказната од Евбеа, главниот лик (во германскиот превод Hans = Јани / Јанко?) е претставен како овчар и свирач на тамбура, кој со својата музика може да маѓепса секого. Слична моќ поседува и јунакот од словачката приказна (Јанко), кој го маѓепсува змејот со својата волшебна свирка, за потоа да го убие со својата волшебна секира.⁷⁴ Со овие сижеа би мошел да се поврзе еден бронзен предмет од Плиска (веројатно клуч од 8 - 9. век?), на кој е прикажана машка фигура која свири на жичен музички инструмент. А. Калојанов ја идентификува со една категорија паганословенски митски ликови кои носат функции на пеач, музичар, шаман и борец со змејот.⁷⁵ Сиве наведени функции се типични за катагоријата **МИТСКИ ЛИКОВИ - ПАСТИРИ**, мошне добро определена во рамките на индоевропскиот ареал.⁷⁶

- Јунак - витез / владетел

Во словачката приказна, јунакот се претвора во витез - коњаник, додека во источнословенските, во оваа функција се појавува и Иван Царевич или Иван Сученко, кои на бакарното гумно се борат со змејот или со Баба-Јага. Во пределите на Левча и Темнић (Србија) се забележени места наречени „бакарно гумно“, на кои наводно вршел пченица српскиот цар Лазар. Во Македонија и Бугарија се констатирани топоними „Царево гумно“ и „Марково гумно“ (второто најверојатно според митологизираниот Крале Марко). Во Босна се забележени топоними „Крајево“ и „Краљичино Гумно“, кои М. С. Филиповић ги поврзува со металургиските активности на средновековните владетели.⁷⁷ Сосем е очевидно дека во средновековните апокрифни текстови, оваа функција ја примаат на себе историските или псевдоисториските владетели, најпрво можеби како генератори на успехот и благодатта на државата, а потоа и во улога на борци против паганството (Лав V, Михаил каган, цар Борис).

- Јунак - сопруг / оплодувач

Барјаќи ги митските предлошки на тука претставениот јунак и противник на змејот од бакарното гумно, М. Дринов го посочува Св. Еремија кој во јужнословенските преданија и обреди ја носи функцијата на борец против змиите. Според него, во оваа смисла се индикативни постапките на обредно терање на змии кое се изведувало на празникот на овој светител (на преминот од април во мај), а се

⁷³ А. К. Байбурун, Ритуал ... , 55. Во овој случај, позитивното дејство на гумното се должи на динамичките аспекти на неговата симболика (гумно = движење на животните = проодување на детето).

⁷⁴ М. Дринов, Избрани ... , 414-420.

⁷⁵ А. Калојанов, Старобългарското ... , 215-236. За односот „волшебна свирка - поет - змија“: А. Калојанов, Бъл. шаманство ... , 146-156.

⁷⁶ В. Н. Топоров, Пастух ... , 291-292.

⁷⁷ М. Дринов, Избрани ... , 414, 416, 418, 431; М. С. Филиповић, Бакарно ... , 21, 23, 26; Т. Моллов, Мит ... , глава 6 / 2, фуснота 26. Во приказните собрани од грчкиот ареал, функција на јунак ја остварува и епискиот јунак Дигенис Акритис, но и таткото на момчето кое е грабнато од страна на негативниот лик.

состоеле во тропане по бакарни и железни лонци, проследено со кружно движење на учесниците.⁷⁸

Гумното е поврзано со овој светител и низ уште неколку аспекти. Едниот од нив е Герман, митски лик чие име и дата на празнувањето е во релација со Св. Еремија. Во српските и бугарските митски и обредни традиции тој е заслужен за дождот, плодноста и терањето на невремето. Во обредите е присутен во вид на глинена фигурина на момче или возрасен маж со потенциран фалус, која од страна на жените се оплакува како покојник, а после погребната процесија се фрла во вода или се закопува (Т.VII: 6, 7). Елементите на обредот и итифаличност на фигурата покажуваат дека услов за врнењето дожд и плодноста на земјоделските култури е половата сила на Герман.⁷⁹ Но, со оглед на тоа што Герман не е непосредно поврзан со гумното, сметаме дека таквата негова врска може посредно да се согледа преку еден друг обред. Станува збор за глинената фигурина наречена „човече“ која се изработувала во текот на обредното производство на црепните, реализирано исто така за празникот Св. Еремија. „Човечето“ (по изглед аналогно на Герман) се насадувало на клинец забиен во центарот на првата црепна којашто била изработена во таа сезона. Оваа фигура, (исто така итифаличка), ја носела улогата на „домаќин на црепните“ (= сопруг) кој нив ги чува од разни негативни аспекти (Т.VII: 2).⁸⁰ Космолошкиот карактер на црепната и вршникот т.е. нивното изедначување со „земната плоча“ и со „небеската купола“, ни дава можност да ги предложиме следните паралели:

- **Дно на црепната обрабено со кружниот раб = гумно.** Во овој случај, кружната црепна не го претставува толку небеското, колку земното гумно. Ваквиот космолошки карактер на црепната, но и на вршникот, експлицитно го презентираат елементите на нивното обредно производство, како и бројни преданија и гатанки во кои црепната е изедначена со земјата и со женскиот принцип, а вршникот - со небото и машкиот принцип.⁸¹ Да потсетиме дека и во апокрифот „Слово на Самуил пророк“, гумното го претставува светот.

- **Клинец забоден во центарот на црепната = стожер на гумното.** Центарот на црепната се означувал и сугерирал преку вртнувањето на двете дијаметрали во дното на црепната, кои формираат крст (очевидно ориентиран според страните на светот), во чиј пресек се забодувал клинецот (Т.VII: 1, 2). Оваа постапка е евидентирана и при обредите на гумното. Видовме дека во Србија, пред веењето на житото, домаќинот на гумното цртал крст, така што чекорел низ него од запад кон исток и од север кон југ. И во регионот на Полесје, за време на божиќните празници, на гумното се цртал круг со впишан крст.⁸² Крстот е присутен и на обредните лебови наречени „гумно“ (пример: Т.VI: 9).

⁷⁸ М. Дринов, Избрани ... , 422, 423.

⁷⁹ Сожего за Герман, со приложена литература: Славянские древности ... 1, 498-500; Н. Чаусидис, Г. Николов, Црепна ... , 114-117.

⁸⁰ М. С. Филиповић, Женска керамика ... , 104,147,148; Н. Чаусидис, Г. Николов, Црепна ... , 98-100.

⁸¹ Детално за ова Н. Чаусидис, Г. Николов, Црепна ... , 97-111, 117-119. На релацијата „црепна = гумно“ посредно упатуваат и горе прикажаните обредни лебови кои го претставуваат гумното, а биле печени во црепни (Т.VI). Во прилог на оваа релација говори симболичката врска меѓу гумното и котелот (О. Минаева, Медното ... , 35, 36).

⁸² За крстот вртнуван во црепната: Н. Чаусидис, Г. Николов, Црепна ... , 101, 120-122; за обредите на гумното: Славянские древности ... 1, 570, 571. Во Источна Европа и Азија се евидентирани бројни при-

- **Машка фигура поставена на врвот од клинецот = митски лик, изедначен со стожерот или поставен на него.** Сложено е прашањето со кој од тука прикажаните ликови треба да се идентификува од една страна машката фигура на врвот од клинецот, забоден во црепната, а од друга - стожерот на гумното (Т.VII: 2, 8). Сметаме дека овој лик минал низ неколку фази, идентификувајќи се со функциите и карактерот на повеќето од тука прикажаните ликови. Центарот на гумното можеби примарно бил персонализиран во самиот змеј и неговите женски и машки еквиваленти (кои циклично биле „убивани“ на стожерот, во рамките на периодичното космогониско жртвување). Но, во некоја од следните фази, во него ќе биде препознаен и херојот кој се бори со нив, односно го реализира нивното жртвување. На крајот, со стожерот ќе се идентификува и врховниот бог, во улога на идеен раководител на универзумот, кој вообичаено е дистанциран од неговите прагматични т.е. дејствувачки аспекти.

Можеме да заклучиме дека тука проектираната релацијата меѓу Герман, „човечето“ и јунакот од металното гумно се затвора со следните факти: - обредната изработка на црепните (и на претставеното „човече“) се изведува токму на празникот Св. Еремија, кога се изведувале и женските магиски дејствија на гумното; - Името на овој светител, на јазичко ниво покажува значителни сличности со името на митскиот лик Герман, чија фигура е аналогна на „човечето“; - Обете имиња покажуваат блискости со **харман / гарман** - едниот од називите на гумното, присутен во ареалот на Бугарија и Украина.⁸³

Идентификацијата на стожерот од гумното со машкиот принцип, со фалусот или со сакрализираната гола фигура на некој машки митски лик (аналоген на Герман и „човечето“ од црепните), може да се потврди преку неколку јужнословенски гатанки и пословици: - гатанка: „Гол Голич право у Бога гледа“, забележена во Призрен (Косово) и Тетово (Р. Македонија), чие решение е „сердечник“ т.е. стожер;⁸⁴ - пословица: „Старо гумно - нов стожер“ во значење на нов сопруг или љубовник на некоја жена (Македонија); - пословица: „Испречил се како стожер“ (Македонија).⁸⁵

е) Митски дејствија реализирани кај металното гумно

Во сите погоре претставени традиции, на металното гумно се остваруваат повеќе дејствија: - во приказните и апокрифите, овчарот ги пасе своите овци; - во приказните се одвива борбата меѓу змејот и јунакот, за ослободување на грабнатата девојка; - во лазарските песни од Софијско, на гумното се појавува дете јавнато на волшебен коњ; - во јужнословенските традиции, на гумното (некогаш претставено и како „метално“) вештерките, изведуваат разни обреди; - во една српска свадбена песна, од металното гумно откоскнува златно јаболко кое удира во градската порта и ја отвора. Сиве дејствија се обидовме да ги групираме во две основни сфери - „борба со негативниот лик“ и „хиерогамија“.

мери каде Поларната звезда е претставена како метален клинец кој, забиен среде небото, ја означува оската на ротирање на сосвездијата (Ю. Е. Березкин, Тематическая ... , 85).

⁸³ Во оваа смисла може да биде индикативен и наведениот топоним „Бакарно Гумно“ и селото Јерменовци во кое тоа се наоѓа (коренот Јермен - Герман).

⁸⁴ Т. Моллов, Мит ... , глава 6 / 3, фуснота 40).

⁸⁵ К. Пенушлиски, Македонски ... , бр. 4060; 2522.

- Борба со негативниот лик

Во народните приказни и некои од преданијата, „металното гумно“ и „металното поле“, носат сосем јасен карактер на арена т.е. бојно поле на кое се одвива митската борба меѓу јунакот и негативниот лик. На едно елементарно космолошко ниво, овие ликови се застапници на позитивното и негативното начело (светлината и темнината, животот и смртта, небеското и хтонското ...).⁸⁶ Сметаме дека средновековните апокрифни текстови, и покрај тоа што се датираат порано од фолклорните, одразуваат една посовремена (цивилизирана) фаза на овој мит, во која космолошките митски структури добиваат едно ново општествено т.е. историско-политичко значење. Во овие текстови, владетелот го забодува своето оружје (копје, ромфеја, меч) во центарот („срцето“) на металното гумно т.е. металното капиште, предизвикувајќи со тоа две дејствија: негово разбивање т.е. уништување, или пак откривање на садот закопан во него, кој е полн со златници. Првото дејствие (разбивање на гумното), И. Венедиков го толкува како метафора за победата на христијанскиот владетел над паганството, или поконкретно - политичкото и духовно уништување на центарот / јадрото на бугарската паганска држава.⁸⁷ Откривањето на скриениот сад со златници, може да има повеќе значења кои во секој случај носат позитивен предзнак. Во случајов, тие можеби го симболизираат откривањето т.е. ослободувањето на вистинската вера (христијанството), дотогаш потиснатата од паганството. Да потсетиме дека и во преданијата за Чепиговското Бакарно Гумно се појавуваат драгоцености скриени во подземјето.

Овие анализи јасно покажуваат дека обата хоризонти на овие традиции содржат иста базична структура која може да се обопшти како „борба со непријателот во неговото престојувалиште“. Разликата е во тоа што, во првиот хоризонт станува збор за митски, а во вториот - за реален т.е. историски непријател.

Развивајќи го овој аспект, М. Дринов пронаоѓа уште еден елемент, заеднички за приказните, за апокрифите и топонимите. Тоа се овците (на змејот или на овчарот) кои пасат на металното гумно. Во таа смисла, тој предлага изедначување на „медното гумно“ и „медното поле“ со „овче поле“ - еден друг митологизиран топоним кој во јужнословенските средновековни текстови и народните преданија се јавува како нивни еквивалент и како синоним за **бојно поле** и за **хтонски предел**. Повикувајќи се на преданијата за неидентификуваното „медно гумно“ во Овче Поле (Р. Македонија), Ј. Рачанин - во 1704 г. наведува некакви пророштва, според кои на тоа место наводно ќе се одвивала голема битка со Турците („велико крвопролитие ту бити от Турака“).⁸⁸ Турците се спомнуваат и во преданијата поврзани со останатите вакви топоними. Во врска со Софијското и Чепиговското, се вели дека медното гумно (т.е. подземниот манастир) ќе излезе на површина после мегданот (битката / победата) со Турците. Во Охридското предание, оклопните војници се поразени од Турците, поради својата гордост и неверство. Во контекст на горе изнесените заклучоци, „медното гумно“, „медното поле“ и „овче поле“ ни се наметнуваат како

⁸⁶ И. Венедиков, Медното ..., 84. Во Шумадија (Србија) кога ќе се забележело како на небото „лета звезда“ (метеор) се велело „Ни о трн, ни о грм, већ на пометно гувно“, за таа да падне на гумно со вештерки и да ги убие (Српски мит. речник ..., 140).

⁸⁷ И. Венедиков, Медното ..., 79, 80, 85.

⁸⁸ С. Новаковиќ, Прилози ..., 299.

митска парадигма на реалното бојно поле, односно како архетипски мизансцен на било која решавачка битка водена на земјата.⁸⁹

Сметаме дека токму врз ова значење на медното т.е. бакарното гумно, сфатено како архетипско бојно поле, се базира третата фаза од ресемиотизацијата на овие топоними, кога тие стануваат индикатор на исонската политичка и / или етничката граница на една држава. Средновековната фаза на овој процес не е јасно определена и покрај тоа што во прилог на нејзиното постоење има одредени индиции.⁹⁰ Таквите толкувања особено нагласено се појавуваат во српските усни традиции од 18. до почетоките на 20. век, обично поврзани со одредени востанија и војни што Србите ги воделе во овој период. Зачувани се искази, прогласи и убедувања од сферите на тогашната „воено-политичка етнографија“, според кои „српско је све до Бакарног Гумна“. Со овие феномени, на пример, се поврзувале таквите топоними од северна Пелагонија, Охрид, Овче Поле и др.). Во 1877 г. е забележано предание дека Србите ќе ги тераат Турците сè до Бакарното Гумно кај Харманли (близу Едрене), како одмазда што таму, во 1371 год. од нив доживеале пораз.⁹¹

За разлика од претходните примери, тука металното гумно се појавува не како центар на државата, туку како негова крајна точка т.е. раб или граница. Иако ова значење е во директна опозиција со неговата аксијална симболика, присутна во средновековните апокрифи, тоа не претставува иновација, туку само нов аспект на уште една, веќе спомнатата исонска димензија на гумното. Тука го имаме пред вид гумното како симбол на „оностраното“, на „туѓото место“, па оттука и како место на работ и преминот меѓу „тука“ и „таму“, меѓу „нашиот простор“, и „туѓиот простор“, па оттука и меѓу нашата и туѓата држава. Таквото значење е сосем јасно изразено во Чепиговското предание, во кое жената доспева во подземјето преку капијата што се појавува кај „Бакарно гумно“.⁹²

Во источнословенските приказни, Баба-Јага, меѓу другото, на своето бакарно гумно, произведува војници. Тоа го прави на необичен начин - преку млатење по него (аналогно на вршењето на житото преку млатење со млатови), така што при секој удар по гумното, од него излегува по еден војник.⁹³ Со оглед на металниот карактер на гумното и производството војници преку удирање т.е. чукање, не може да се сокрие асоцијацијата меѓу овој чин и ковањето на металите, што од своја страна претпоставува дека и добиените војници би требале да бидат „метални“. Ова митско дејствие коинцидира со неколку детали кои кон крајот на 19. век биле евидентирани кај Пансирскиот залив, близу Охрид:

⁸⁹ Во прилог на поврзаноста на „металното гумно“ со „металното поле“ и нивната симболичка идентификација со небото, говорат гатанките во кои полето со овци се изедначува со свезденото небо, на пример: „Поле не меряно, овцы не считаны, пастух рогат“ = небо, свезди, месечина (Славянские древности ... I, 119; Т. Моллов, Мит ... , глава 6 / 3).

⁹⁰ М. Дринов, Избрани ... , 427 - 429; О. Минаева, Медното ... , 35.

⁹¹ Ј. Хаџивасиљевиќ, Границе ... , 17 - 24; М. С. Филиповиќ, Бакарно ... , 24-27 (има варијанти каде ваквото значење се врзува за топонимите „Црвено Јаболко“ и „Златно Јаболко“); И. Венедиков, Медното ... , 81, 82; М. Дринов, Избрани ... , 410, 419, 420, 430-433. Постојат сомненија дека поради овој тренд, на некои места, такви топоними биле дури и измислени во име на националистичката пропаганда.

⁹² Кај степските народи постоело верување дека и влезот кон небото се наоѓа кај „Железната врата“ или „Железниот кол“ - замена за совездието „Плеади“, кое било замислувано како сито (А. Калоянов, Бъл. шаманство ... , 47, 109).

⁹³ М. Дринов, Избрани ... , 418.

- При дамнешното покачување на водите на Охридското езеро, едно „бакарно гумно“ наводно било потопено во Панзирскиот залив, во реонот на денешната пештерна црква Св. Стефан која го носи епитетот „Пансир“.⁹⁴

- Називот Пансирски залив е придружен со преданија, забележени од повеќе автори, за бројна војска составена од војници во метални оклопи. За нас е особено интересно преданието според кое тука имало некакво предградие „од каде секоја година излегувале 300 души војници пансирлии“ (во метални оклопи).⁹⁵ Како и во рускиот пример, не е исклучено тие да излегувале токму од таму потопеното „бакарно гумно“. Во овој случај нивното појавување од водата интерферира со еден мотив (очевидно традиционален), употребен од А. С. Пушкин во неговата поема „Сказка о царе Салтане“ во која, под водство на „стрико Черномор“, од морето излегуваат 33 војници - јунаци кои се исто така облечени во метални пансирски оклопи.⁹⁶

- Во Охридскиот крај е забележено предание за настанокот на Охридското Езеро кое, наспроти отсуството на металното гумно, покажува сличности со другите тука претставени приказни. Во него, царската ќерка која е грабната од аждерот, ќе биде ослободена откако овчарот него ќе го маѓепса со помош на својата волшебна свирка (езерото ќе настане од водата со којашто била полна утробата на убиениот змеј).⁹⁷

- Локалната пештерна црква Св. Стефан поседува уште две компоненти кои се непосредно или посредно поврзани со митот за бакарното гумно. Од една страна, тоа се веќе наведените верувања, според кои ветерот се создава во пештерите, а од друга - традициите за Св. Стефан како покровител на ветерот.⁹⁸

- Хиерогамија

Забодувањето на било каков издолжен и шилест предмет во земјата, во принцип коинцидира со коитусот, при што тој предмет се изедначува со фалсот, земјата се идентификува со жената, а дланката - со женските гениталии. Ваквата симболика станува уште попотенцирана доколку предметот се забодува на некое место кое носи значење на средиште или центар. Ова може да се илустрира преку едно правило, забележено во околината на Гевгелија (Р. Македонија) на почетокот од 20. век. Според него, се сметало за навреда на домаќинот, како и понижување и напад врз честта на женскиот дел од неговото семејство, ако при домашна веселба, некој од присутните машки гости извлече нож од појас и го забодува во домашното огниште.⁹⁹ Ваквиот карактер е имплицитно присутен и во обредното погребување на Герман, при кое закопувањето на неговата итифаличка фигура во земјата, или нејзиното фрлање во вода, го носи значењето на спојување (посмртен брак) меѓу овој лик и Мајката-Земја (Т.VII: 6, 7). Уште по експлицитно и потранспарентно, овој чин е одразен и во спомнатиот македонски обичај на изработка на аналогна итифаличка

⁹⁴ К. Групчевиќ, О Охриду ... , 113; М. С. Филиповиќ, Бакарно ... , 21; Т. Моллов, Мит ... , глава 6 / 2, фуснота 31.

⁹⁵ К. А. Шапкарев, Избрани ... , 558, 559.

⁹⁶ А. С. Пушкин, Сказка ... , (војниците се чувари на еден град, лоциран на остров сред море).

⁹⁷ М. Милојковиќ, Легенде ... , 25, 26. Други соодветни преданија и топоними во Охридскиот регион: Н. Чаусидис, Митските ... , 396-400; Е. Лафазановски, Легенда

⁹⁸ Славянски дrevности ... 1, 357-359.

⁹⁹ За наведениот пример од Гевгелиско: С. Тановиќ, Огништа ... , 130.

фигурина на „човече“, во улога на „домаќин на црепните“ (макед. домаќин = сопруг) (Т.VII: 2). Таквиот карактер е секако одразен низ повеќе елементи (за кои веќе детално говоревме), но и низ самата композиција на оваа „обредна инсталација“, во која клинецот забоден во центарот на црепната излегува од гениталната зона на фигурата (= негов „метален фалус“), а централната дланка во која тој влегува е во релација со утробата на жената (испапчувањето на лебот што ќе се добие од оваа дланка се нарекувал „папок“).¹⁰⁰

Во приказните и преднијата за металното гумно, ваквата фалусна симболика е маргинализирана,¹⁰¹ но нејзините траги можат да се идентификуваат во некои од средновековните апокрифи. Секако дека тука го имаме предвид дејствието во кое митскиот или стварниот владетел го забива своето оружје (меч, копје, ромфеја) во центарот на „медното гумно“ или „медното капиште“. Според конкретните текстови, овој чин доведува до два резултати: - уништување на гумното (а со тоа и на моќа на неговиот сопственик и на неговата држава); - пробивање на гумното и откривање сад со златници закопан во неговата утроба (во „срцето на гумното“).¹⁰²

Веруваме дека архаичниот пласт на овие дејствија крие во себе една половина и хиерогамичка симболика, при што почвата на која е изградено гумното ја симболизира земјата, претставена како Божица-Мајка, а во тој контекст и државата на сопственикот т.е. градителот на гумното. При тоа, чинот на продирање со металното оружје во центарот на гумното / садот закопан во него, добива значење на коитус на владетелот со земјата на противникот и чин на нејзино превземање.¹⁰³ На едно космолошко рамниште, овој чин носи значење на хиерогамичка т.е. подражување на парадигматичниот коитус меѓу Богот-Небо и Мајката-Земја која на едно општествено-политичко ниво го означува (и озаконува) поседништвото т.е. господарството на новиот владетел врз гумното (т.е. капиштето), односно земјата или државата што тоа ја застапува.¹⁰⁴ Во оваа смисла се интересни наведените топоними со називот „стожер“ кои во српскиот ареал го означуваат некогашниот колец што бил забиен во центарот на селото или имотот, од страна на нивниот родоначалник (како симбол на неговото сопствеништво над таа земја). Во контекст на ваквите толкувања, може да се објасни фактот што и во некои од наведените приказни за металното гумно, по победата над змејот, јунакот се жени за девојката којашто овој ја имал грабнато (= змејова сопруга).

Во овие рамки, садот со златници, закопан во центарот на гумното т.е. капиштето, би можел да ја претставува утробата на земјата (вулва, матка „срцето на гумното“?). Сличен симболички однос се појавува и во наведената српска песна, во која едно златно јаболко отскокнува од сребреното гумно (лоцирано на медното поле) и удира во портите на градот Будва, при што тие „се кршат на две“ и од нив

¹⁰⁰ Н. Чаусидис, Г. Николов, Црепна ... , 111-113.

¹⁰¹ На пример, таа е имплицитно содржана во зачнувањето на жената преку голтнување на зрното грашок.

¹⁰² „Срцето“ (сердце) во овој случај е во релација со следните објекти и категории: средина (середина), стожерот („сердечник“), утробата (срцевина) и женските гениталии (за срцето како симбол на женските гениталии: Н. Чаусидис, Космолошки ... , 203 - 205).

¹⁰³ На ваквата половина симболика упатува еден обичај констатиран во Лесковац (Србија), при кој младоженецот, после своето обредно капење оди на гумното и таму го крши глиениот лонец кој при тоа го користел, така што го фрла преку стожерот (Српски мит. речник ... , 423).

¹⁰⁴ За ова: И. Маразов, Мит. на златото ... , 63-87.

се растураат бисери.¹⁰⁵ Брачната симболика на ова дејствие ја одразува свадбениот карактер на песната, таквиот карактер на златното јаболко и пробивањето на портите на градот, што - аналогно на отворањето на садот со златници е еквивалентно на половата пенетрација.

Коитусот и хиерогамијата веројатно биле кодирани и во обредите што жени / вештерки, во глуво доба на ноќта ги изведувале на гумното. На таквиот карактер упатуваат неколку елементи: - фактот што жените задолжително морале да бидат голи; - вака разголени се качувале на стожерот (кој мора да биде чист / изметен); - ставале меѓу нозете кросно / вратило / мотовило (издолжен дел од разбројот за ткаење, како супститут на фалус) и се удирале со него по задникот.¹⁰⁶ Далеку по дискретно, ова значење е одразено и во лазарските песни каде момчето што се појавува на медното гумно, јавнато на коњ, го претставува парадигматичниот сопруг на лазарките.¹⁰⁷

- Разрешување на дејствијата (мотивација и оправданост)

Дејствијата т.е. заплетот на приказните со металното гумно се мотивирани со грабнувањето на девојката од страна на негативниот лик, од што произлегува дека неговата разрешница би морала да се состои во нејзиното ослободување. Овој резултат сам по себе го насочува епилогот и смислата на дејствието во насока на венчавањето на ослободената девојка со јунакот - победник. Согледан на едно космолошко рамниште, овој елемент го потенцира хиерогамискиот карактер на дејствието, кој изворно можел да се евоцира во рамките на новогодишните празнувања (како мит кој го актуализира периодичното создавање на светот), или во кругот на свадбените ритуали (како митски модел / парадигма на земските бракови).

Во источнословенските приказни, јунакот го победува змејот (и Баба-Јага), така што живи ги забива (закопува) во почвата врз која е изградено нивното гумно.¹⁰⁸ Иако ова дејствие остава впечаток на типичен епско - херојски мотив, тоа би можело да се протолкува и низ еден поархаичен космогониски аспект. Доколку гумното го симболизира универзумот или небото, а земјата на која е изградено ги претставува нижните зони (земја, подземје), ова дејствие би можело да го претставува завршниот чин од уредувањето на вселената при кој, јунакот во неа ги распоредува космичките елементи и митските ликови. Во овој случај, преку чинот на забивањето т.е. закопувањето на хтонските митски ликови (змејот и Баба-Јага како еквивалент на Божицата-Земја) во почвата на која е изградено гумното, тој нив само ги поставува на своето место - во долните делови од вселена на кои всушност и им припаѓаат.¹⁰⁹

¹⁰⁵В. С. Караџић, Српске ... , 35, 36 (68); интересни средновековни историски паралели на ритуално пробивање на градските порти: О. Минаева, Медното ... , 36.

¹⁰⁶М. С. Филиповић, Бакарно ... , 29; Lj. Risteski, The Orgiastic ... , 125-128.

¹⁰⁷Т. Моллов, Мит ... , глава 6 / 3.

¹⁰⁸Примери: М. Дринов, Избрани ... , 417, 418.

¹⁰⁹За овој мотив: Н. Чаусидис, Космолошки ... , 154.

5. Потекло - генеза на митските структури

Политизацијата на митот за металното гумно, која очевидно започнала уште во раниот среден век, не завршува со периодот на милитантниот национал-романтизам, кој цутел кон крајот на 19. и почетокот на 20. век - во време на создавањето на современите јужнословенски држави. Постојната научна литература, употребена при ова наше истражување покажува дека од овој процес не можеле во целост да се ослободат ниту истражувачите, вклучувајќи ги и оние од нашево време.

Т. Моллов смета дека присуството на топонимот „медно“ т.е. „бакарно гумно“ во Македонија (Охрид, Костур, а веројатно и Прилеп и Овче Поле) се должи на два фактори. Прва е раносредновековната Прото-бугарска компонента, манифестирана преку претпоставеното доселување на кнезот Кубер во Македонија (тезата е базирана на хипотетичната локација на Керамезиското Поле, во околината на Прилеп). Втората компонента се активностите на локалната бугарска пророчка школа од Средец (= Софија) во текот на 10-11. век.¹¹⁰ И. Венедиков пласира сличен концепт, третирајќи ги средновековните апокрифи како примарна компонента, создадена во кругот на раната средновековна бугарска / протобугарска епика (7-8. век). Другите, тука спомнати традиции (лазарските песни од Софијско, наведената српска свадбена песна, како и словачките и источнословенските приказни), тој ги третира како деривати, преработки и секундарна „славјанска интерпретација“ на идеалниот протобугарски модел.¹¹¹ Сметаме дека М. Дринов е нешто поблиску до вистината кога средновековните апокрифи ги смета за творба на некој јужнословенски (бугарски) книжевник, кој реализирајќи ја својата „благочестива христијанска“ цел, прилично се користел со народните преданија од своето време. Во однос на приказните од грчкиот ареал, тој смета дека тие не ги одразуваат античките грчки традиции, туку се плод на влијанијата на „некои византиски народни песни“.¹¹² И О. Минаева, наспроти очевидниот компаративен пристап, своето истражување на овој митски мотив го насочува кон прабугарската компонента, акцентирајќи ги особено паралелите во однос на евро-азиските степско-номадските популации.¹¹³ М. Филиповиќ, отворено ја критикува политизацијата на бакарното гумно во сферите на српската традиција, но и на бугарската наука. Самиот, при тоа свесно ги исфрла од своите истражувања средновековните апокрифни текстови (поради бугарското потекло?), редуцирајќи ја својата методологија во насока на натур-филозофските концепти на толкување на митот, доминантни во времето во кое настанувал неговиот труд.¹¹⁴

Веруваме дека после структурните, семиотичките и компаративните анализи што ги реализиравме во претходните глави станува појасно дека митот за металното гумно не е никаков локален феномен, специфичен за одреден етно-културен ареал, па во тие рамки ниту на протобугарскиот, бугарскиот ниту српскиот. На ваквите интерпретации им противречи општословенскиот, а најверојатно и општобалкански и индоевропски карактер на приказаните мотиви. Во прилог на ваквиот глобален

¹¹⁰Т. Моллов, Мит ... , глава 6 / 2.

¹¹¹И. Венедиков, Медното ... , 84, 85; И. Венедиков, Златниот ... , 349, 350, 353, 354; И. Венедиков, Медно гумно ... , 81-88.

¹¹²М. Дринов, Избрани ... , 414, 422.

¹¹³О. Минаева, Медното ... , 32 - 37.

¹¹⁴М. С. Филиповиќ, Бакарно ... , 19-31.

карактер, говори поврзаноста на неговите митско - симболички елементи со бројни други структури, зачувани во разни сфери на словенскиот фолклор: преданијата за самовилите, за ветерот, за смилот, Смиљана планина, обредите кај гумното, топонимите и елементите на материјалната култура.

Користена литература

- А. Афанасьев, Поэтические ... I, II, III: А. Афанасьев, Поэтические воззрения славянъ на природу, Москва, 1865 - 1869.
- Археол. карта ... : Археолошка карта на Република Македонија, Том II, Скопје, 1996.
- А. К. Байбурин, Ритуал ... : А. К. Байбурин, Ритуал в традиционной культуре, Санкт-Петербург, 1993, с. 238.
- Л. Г. Бараг, Н. В. Новиков, Примечания ... : Л. Г. Бараг, Н. В. Новиков, Примечания, // Народные русские сказки А. Н. Афанасьева (в 3 томах), Москва, 1984 - 1985, <<http://feb-web.ru/feb/skazki/texts/af0/Af1/AF1-432-.HTM>>, (30 April 2007)
- Ю. Е. Березкин, Тематическая ... : Ю. Е. Березкин, Тематическая классификация и распределение фольклорно - мифологических мотивов по ареалам, <http://www.ruthenia.ru/folklore/berezkin/index_left.htm>, (15 April 2007)
- Библ. Дома Сварога ... : Библиотека Дома Сварога: Повесть о чудесном рождении и молодецких деяниях сильномогучего богатыря Покатигороха, < <http://lib-pagan.ru/books/history/ist0/blinowa/pokatigoroh.php>>, (30 April 2007)
- М. Босић, Божићни ... : М. Босић, Божићни обичаји Срба у Војводини, Београд - Нови Сад, 1985.
- Н. В. Брагинская Небо ... : Н. В. Брагинская, Небо, // Мифы народов мира, II, Москва, 1982, 206-208.
- Бъл. нар. култура ... : Българска народна култура - Историко етнографски очерк, София, 1981.
- Ѓ. Ценев, Небото ... : Ѓ. Ценев, Небото над Македонија, Скопје, 2004.
- М. Цепенков, Македонски (кн. VII) ... : М. Цепенков, Македонски народни умотворби, кн. VII - Преданија, (ред. К. Пенушлиски), Скопје, 1980.
- В. Чајкановић, Речник ... : В. Чајкановић, Речник српских народних веровања о билькама (ракопис, приреден и дополнет од В. Ђурић), Београд, 1985.
- N. Chausidis, Mythologisation ... : N. Chausidis, Mythologisation of the Mountain: Diachronical view over the Macedonian and wider – over the Balkan examples // Memory and Interpretation, Skopje: Manu, 2007.
- Н. Чаусидис, Барабан ... , Н. Чаусидис, Барабан і «тешко оро» - анализ міфо-символичного і обрядового значення, //Народна творчість та етнографія. Македонський спецвипуск, Київ, 2008. (во печат)
- Н. Чаусидис, Космолошки ... : Н. Чаусидис, Космолошки слики (симболизација и митологизација на космосот во ликовниот медиум), Скопје, 2005.
- Н. Чаусидис, Мит. гумно ... : Н. Чаусидис, Митологизираното гумно во словенската традиционална култура - I, Studia, mythologica Slavica, 10, Ljubljana, 2007, 83-101.
- Н. Чаусидис, Митските ... : Н. Чаусидис, Митските слики на Јужните Словени, Скопје, 1994.

- H. Чаусидис, Г. Николов, Црепна ... : H. Чаусидис, Г. Николов, Црепна и вршник (митолошко - семиотичка анализа), *Studia mythologica slavica*, 9, Ljubljana, 2006, 97 - 160.
- I. Čremošnik, Ranoslavenko ... : I. Čremošnik, Ranoslavenko naselje Jazbine u Batkoviću kod Bijeljine, *Godišnjak - centar za balkanološka ispitivanja*, XV, Sarajevo, 1977, 227 - 308.
- M. Dames, The Silbury ... : M. Dames, *The Silbury Treasure (The Great Goddess rediscovered)*, London: Thames and Hudson, 1992.
- M. Дрезден, Мифология ... : M. Дрезден, Мифология древнего Ирана, // Мифологии древнего мира, Москва, 1977, 337 - 365.
- M. Дринов, Избрани ... : M. Дринов, Избрани съчинения (ред. И. Дуйчев), Т. 2, София, 1971.
- И. М. Дьяконов, Архаические ... : И. М. Дьяконов, Архаические мифы Востока и Запада, Москва, 1990.
- Т. Р. Ђорђевић, Природа ... : Т. Р. Ђорђевић, Природа у веровању и предању нашег народа, књ. I, Београд, 1958.
- Т. Р. Ђорђевић, Вештица ... : Т. Р. Ђорђевић, Вештица и вила у нашем народном веровању и предању, Београд, 1989.
- M. С. Филиповић, Бакарно ... : M. С. Филиповић, Бакарно или мједно гумно, *Etnološki pregled*, I, Beograd, 1959, 19 - 33.
- M. С. Филиповић, Женска керамика ... : M. С. Филиповић, Женска керамика код Балканских народа, Београд, 1951.
- П. Георгиев, Големият ... : П. Георгиев, Големият езически храм в Плиска, // Проблеми на прабългарската история и култура, София, 1989, 338 - 354.
- И. Георгиева, Българска ... : И. Георгиева, Българска народна митология, София, 1983.
- С. Гордон, Ханаанская ... : С. Гордон, Ханаанская мифология, // Мифологии древнего мира, Москва, 1977, 199 - 232.
- К. Групчевић, О Охриду ... : К. Групчевић, О Охриду и Охридском језеру, Цариград, 1900.
- A. Гура, Симб. животиња ... : A. Гура, Символика животиња у словенској народној традицији, Београд: Бримо, Логос, Александрија, 2005.
- J. Хадивасиљевић, Границе ... : J. Хадивасиљевић, Границе српства према истоку и југу (По народном предању о Бакарном гумну), *Побратимство - гласник великошколске омладине*, год. I, бр. 2 (февруар), Београд, 1892, 17 - 24.
- Харман кая ... : Харман кая, < http://www.rock-cut.thracians.org/bg/s_m_harman.php>, (08 April 2007)
- A. Калоянов, Бъл. шаманство ... : A. Калоянов, Българското шаманство, София, 1995.
- A. Калоянов, Старобългарското ... : A. Калоянов, Старобългарското езичество (Мит, религија и фолклор в картината за свят у българите), Велико Търново, 2000.
- V. С. Караџић, Српске ... : V. С. Караџић, Српске народне пјесме, Т.1, Беч, 1841.
- V. Кличкова, Божиќни ... : V. Кличкова, Божиќни обичаи во Скопската котлина, *Гласник на етнолошкиот музеј*, 1, Скопје, 1960, 193 - 266.
- С. Л. Костовъ, Култътъ ... : С. Л. Костовъ, Култътъ на Германа у българите, *Известия на българското археологическо дружество*, III - (1912/13), София, 1913, 108 - 124.

- А. Крстева, Ликовно-естетските ... : А. Крстева, Ликовно-естетските карактеристики на мариовската носија, Скопје: Скенпоинт, 2007, с.77.
- Z. Krzak, Swieta gora ... : Z. Krzak, Swieta gora i krag (szkic prahistoryczno-mitoznawczy), Wiadomosci Archeologiczne, t. LI, 1986-1990, z. 2, Warszawa, 115 - 134.
- Е. Лафазановски, Легенда ... : Е. Лафазановски, Легенда за ламјата од Охридското езеро: интерпретација на регионалната автентичност, Етно-антропо-зум, Скопје, 2001.
- И. Маразов, Мит. на златото ... : И. Маразов, Митологија на златото, София („Христо Ботев“), 1999.
- Д. Маринов, Народна ... : Д. Маринов, Народна вяра и религиозни народни обичаи, София, 1994.
- Л. Миков, Луна ... : Л. Миков, Луна / крава : ламя / вятър – метаморфоза и тјждество, Известия на исторически музей – Кюстендил, 1992, 153 - 159.
- Д., К. Миладиновци, Зборник ... : Д., К. Миладиновци, Зборник на народни песни (ред. Х. Поленакоски, Т. Димитриоски), Скопје, 1983.
- М. Милојковић, Легенде ... : М. Милојковић, Легенде из наших крајева, Београд, 1985.
- О. Минаева, Медното ... : О. Минаева, Медното гумно и прабългарскиот епос, Историја и митологија, Проблеми на изкуството, 1996 / 4, София, 31- 38.
- Т. Моллов, Мит ... : Т. Моллов, Мит - епос - историја: Старобългарските историко-апокалиптични сказанија (992 - 1092 - 1492), В. Търново, 1997, <http://liternet.bg/publish/tmollov/mei/6_1.htm>, (15 April 2007)
- N. Nodilo, Stara ... : N. Nodilo, Stara vjera Srba i Hrvata, Split, 1981.
- С. Новаковић, Прилози ... : С. Новаковић, Прилози к историји српске књижевности (Јеротија Рачанина пут у Јерусалим 1704. год.), Гласник српског ученог друштва, књ. XXXI, Београд, 1871, 292 - 310.
- К. Пенушлиски, Македонски ... : К. Пенушлиски, Македонски народни умотворби, Скопје, 1954.
- Б. Петровски, Самовилите ... : Б. Петровски, Самовилите и Марко Крале, во македонските народни творби, Македонски фолклор, 14, 1974, Скопје, 151 - 158.
- В. Петрухин, Мифы ... : В. Петрухин, Мифы финно - угров, Москва, 2003.
- А. Pleterski, T. Knific, Staroslovanska ... : А. Pleterski, T. Knific, Staroslovanska doba, // Zakladi tisočletij - Zgodovina Slovenije od neandertalcev do Slovanov, Ljubljana, 1999, 362 - 402.
- N. Profantova, M. Profant, Encyklopedie ... : N. Profantova, M. Profant, Encyklopedie slovanskych bohu a mytu, Praha, 2000.
- V. J. Prop, Historijski ... : V. J. Prop, Historijski korijeni bajke, Sarajevo, 1990.
- А. С. Пушкин, Сказка ... : А. С. Пушкин, Сказка о царе Салтане, о сыне его славном и могучем богатыре князе Гвидоне Салтановиче и о прекрасной Царевне Лебеди, <<http://www.rvb.ru/pushkin//////////01text/03fables/01fables/0798.htm>>, (02 May 2007)
- Р. Рашев, Езически ... : Р. Рашев, Езически култов паметник при Златна Нива, // Проблеми на прабългарската историја и култура, II, София, 1991, 209 - 218.
- Р. Рашев, В. Дочева, Юртообразна ... : Р. Рашев, В. Дочева, Юртообразна постройка в Плиска, // Проблеми на прабългарската историја и култура, I, София, 1991, 291 - 313.

- Lj. Risteski, *The Orgiastic ...* : Lj. Risteski, *The Orgiastic Elements in the Rituals Connected With the Cult of the Moon Among the Balkan Slavs*, *Studia mythologica slavica*, 5, Ljubljana, 2002, 113 - 129.
- И. П. Русанова, Б. А. Тимощук, *Языческие ...* : И. П. Русанова, Б. А. Тимощук, *Языческие святилища древних Славян*, Москва, 1994.
- Б. А. Рыбаков, *Яз. др. Славян ...* : Б. А. Рыбаков, *Язычество древних Славян*, Москва, 1981.
- Б. А. Рыбаков, *Яз. др. Руси ...* : Б. А. Рыбаков, *Язычество древней Руси*, Москва, 1987.
- В. В. Седов, *Восточные ...* : В. В. Седов, *Восточные славяне в VI - XIII вв.*, Москва, 1982.
- Сказки нар. мира ... : Сказки народов мира / Белорусские народные сказки, Покатигорошек, <<http://e-skazki.narod.ru/skazki/narodny/belarus/by-003.html>>, (30 April 2007)
- Славянские древности ... 1, 2: Славянские древности (Этнолингвистический словарь), Москва, Том 1: 1995; Том 2: 1999.
- L. P. Slupecki, *Slavonic ...* : L. P. Slupecki, *Slavonic Pagan Sanctuaries*, Warszawa, 1994.
- Е. Спространовъ, *Джеладин-бей ...* : Е. Спространовъ, *Джеладин-бей: Принось къмъ историята на гр. Охридъ*, Сборникъ за народни умотворения наука и книжнина, XIV, София, 1897, 665-725.
- Српски мит. речник ... : Српски митолошки речник, Београд, 1998.
- Д. Станчев, *За интерпретацията ...* : Д. Станчев, *За интерпретацията на кръговидния гроб от Девня*, // Проблеми на прабългарската история и култура, 2, София, 1991, 82 - 86.
- В. Ставиский, *Христианская ...* : В. Ставиский, *Христианская топография Косьмы Индикоплова и древнерусская княжеская символика*, *Studia Slavica - Byzantina et mediaevalia Europensia*, Vol. I, Sofia, 1989, 132 - 139.
- А. Светиева, *Стожерот ...* : А. Светиева, *Стожерот како култно место и домашен дрвен идол во обредите, обичаите и верувањата кај Македонците*, // Народното творештво на почвата на Македонија, Скопје: МАНУ, 1997, 53-63.
- К. А. Шапкарев, *Избрани ...* : К. А. Шапкарев, *Избрани дела*, Том V (ред. Т. Саздов), Скопје, 1976.
- С. Тановић, *Огништа ...* : С. Тановић, *Огништа и “димници” из околине Ѓевђелије*, Гласник скопског научног друштва, XXI, Скопје, 1940, 123 - 136.
- В. Н. Топоров, *Гора ...* : В. Н. Топоров, *Гора*, // Мифы народов мира, I, Москва, 1982, 311 - 315.
- В. Н. Топоров, *О структуре ...* : В. Н. Топоров, *О структуре некоторых архаических текстов соотносимых с концепцией “мирового дерева”*, Труды по знаковым системам, V, Тарту, 1971, 9 - 62.
- В. Н. Топоров, *Пастух ...* : В. Н. Топоров, *Пастух* // Мифы народов мира, II, Москва, 1982, 291-292.
- Б. А. Успенский, *Филологические ...* : Б. А. Успенский, *Филологические разыскания в области славянских древностей*, Москва, 1982.
- И. Венедиков, *Медн. гумно ...* : И. Венедиков, *Медното гумно*, // Първи международен конгрес по българистика, Доклади, Българската култура и взаимодействието и със световната култура, 2, Етнография и фолклор, София, 1983, 79 - 89.

- И. Венедиков, Медното ... : И. Венедиков, Медното гумно на Пра-българите, София, 1983.
- И. Венедиков, Раждането ... : И. Венедиков, Раждането на боговете, София, 1992.
- И. Венедиков, Златният ... : И. Венедиков, Златният стожер на Пра-българите, 1987.
- Т. Вражиновски, Народна митологија ... I - II: Т. Вражиновски, Народна митологија на Македонците, Т. I - II, Скопје - Прилеп, 1998.
- Т. Вражиновски, Речник ... : Т. Вражиновски, Речник на народната митологија на Македонците, Скопје, 2000.
- Ж. Вџарова, Язычество ... : Ж. Вџарова, Язычество у южных славян - болгар (резиме на рефератот од симпозиумот “Словенска паганска религија - материјални остатоци и писмени извори”, Прилеп, 1986.)
- О. Зорова, Пентаграм ... : О. Зорова, Пентаграм во средниот век - прелиминарни истражувања врз основа на балканските примери, *Studia mythologica slavica*, 10, Ljubljana, 2007.

The Mythologized Thrashing Floor in the Slavic Traditional Culture - II

Nikos Chausidis

This work concerns the myth of “**The Metallic Thrashing Floor**” mostly presented as “Copper/Bronze Thrashing Floor” (“Medno”/“Bakarno Gumno”). It begins with the material in which this motife appears, above all from the region of the Balkans and Eastern Europe. First, there is a presentation of a few **toponyms**, especially those (originating from Macedonia and Bulgaria) for which suitable myths and legends are perceived. Then a category of **magical stories** follows, regarding this particular motife. Here, the metallic thrashing floor (accompanied with the metallic field and the metallic castle) is usually in possession of the dragon or some other negative character who imprisons a damsel. Due to the liberation of the imprisoned damsel, the metallic thrashing floor becomes a battle field where the dragon fights the hero. The last category is presented with several **mediaeval apocryphal texts** originating from the territory of Bulgaria, Macedonia and Serbia. There, the “Copper/Bronze thrashing floor” is alternated with the “Copper/Bronze shrine” (“mednoto kapishte”) which symbolises the pagan state. The basic action consists of its destruction or the stabbing of a sword into it on behalf of some historical or pseudohistorical ruler (Leon V, Michail Kagan, Boris).

The presentation of the material is followed by a comparative analysis and interpretation of the mythical elements gathered in the traditions referring to “The Metallic Thrashing Floor”. Primarily, all the **metallic components** are elaborated. Besides the thrashing floor, prominence is also given to the castle, field, plants, bread, the tongue of the dragon, which besides being of copper, can also appear as silver, iron and golden. The motivation for their presence is in the denotation/indication of the celestial, but also the otherworldness, which thus accepts the chthonic within. In this context a mutual relation is given to the golden plants and the immortelle from the above mentioned stories, thus signifying “golden flowers”. In addition the **relation between “The Metallic Thrashing Floor” and “The Metallic Shrine”** (“medno kapishte”) is elaborated. According to the appearance of the site “Bakarno Gumno”(“The Copper Thrashing Floor”) near Prilep, R. Macedonia (circular terrace placed on top of the hillock, surrounded by a lake), the accent is given to the connection between the mythic thrashing floor and the cosmological myths where the world is created from the first mountain emerging from the primordial ocean (T. IV). Thus some other Slavic examples of sacralised islands are indicated. In this framework an elaboration is made on the basis of similarity between the thrashing floor and the appearance of the Slavic mediaeval pagan shrines, which are archaeologically examined with some ten examples (T. V; T. VI: 1,2; T. VII: 3). The shrines are actually circular objects with no walls and roof, surrounded by a trench, a system of pits, or a rampart, in the center of which the idols and other ritual objects were placed. Regarding this relation, examples concerning XIX century **ritual loaves** (from Bulgaria and Macedonia) are presented, on which schematized thrashing floor is performed and completed with the marks for the piles of grain, the landlord, the dogs and other combined elements (T. VI: 3-12). The connection between the metallic thrashing floor and the slavic shrine is justified by the fact that both of these objects with their circular form represented the heaven/sky or the sacralised “other world” in the consciousness of the people.

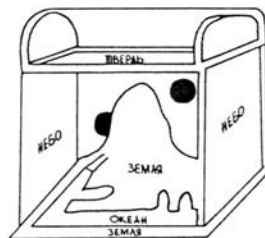
Even in the stories and the legends “The Metallic Threshing Floor” is not of this world, but in most cases it is located in the underground, underwater or in the dragon’s womb. Its appearance is connected with the blowing of the wind, the dragon’s breath, and also with the defeating of the Turks. In all these traditions the most significant component is the hero, represented as an abnormally strong child, a shepherd, a magic musician or a ruler. The threshing floor is the place where the heroic action is fulfilled: in the stories it is the killing of the dragon or its equivalents, in the legends – the defeat of the Turks, and in the apocryphal texts – the destruction of the shrine (“medno kapishte”) symbolising the pagan beliefs. This is actually the first layer of the elaborated mythical traditions – **the struggle with the negative mythical characters**. In some examples, although in a second aspect, the metallic threshing floor forebodes yet another action – **The Holy Marriage** i.e. the sexual act between the earth and the sky (in this case represented in the figure of the hero). In a structure thus conceived, the female components are presented by the earth that creates the threshing floor, while the male component is the hinge hammered in its centre. The ideal reference to this relation is visible in one other sphere, which at first glance seems distant from the concept of the threshing floor. It is the ritual (noticed in the previous century in the roundabout of Skopje) in which during the manufacture of clay baking-dishes (“tiles”/“crepna”), in their center a nail was hammered (equal to the hinge in the middle of the threshing floor) and on this nail a male figurine with accented phallus was placed (described as “a husband” and “the guardian of the tiles”). Thus the nail becomes the axis mundi and the phallus of the presented character, penetrating into the womb of the tile, i.e. the earth and fertilizing her.

The sacrality i.e. the otherworldness of the metallic threshing floor, and so the presence of the hinge as symbol of the cosmic axle, gives this object yet another meaning entirely opposite to the axial meanings. That would be symbolic of **the edge of the world** i.e. its periphery where the crossing between this and the other world takes place, from “here” to “there”. In some legends the metallic threshing floor is the place where a gate leading to the “other world” appears, while in others it marks the border between the “native” and the “neighbouring country”.

T.IV

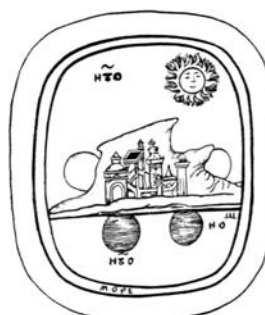
1

4

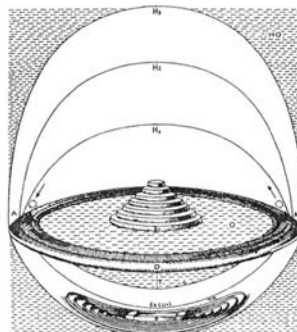
2

5

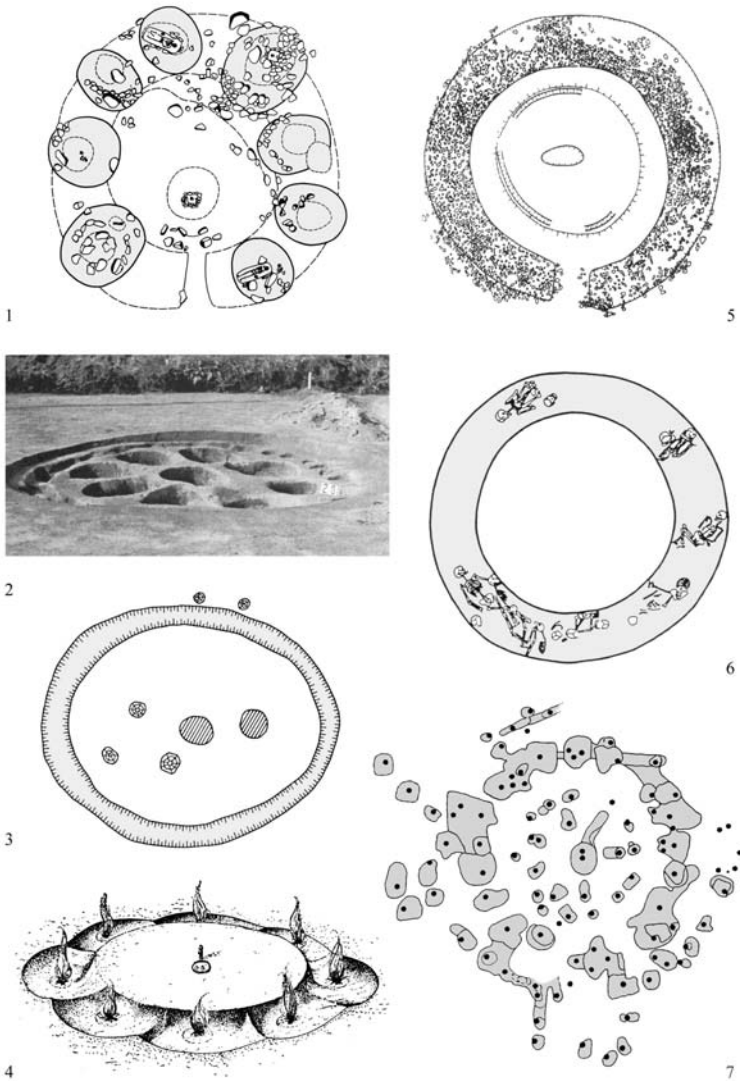
3

6

T. IV

1. Локалитет „Бакарно Гумно“, с. Чепигово, Прилеп, Р. Македонија. Фото: Завод и музеј - Прилеп.
2. Вештачки рид од камен и земја, 3. милениум пред н.е. (состојба), Silbury Hill, Wiltshire, Англија. M. Dames, The Silbury ... , 69.
3. Вештачки рид од камен и земја, 3. милениум пред н.е. (реконструкција), Silbury Hill, Wiltshire, Англија. Z. Krzak, Swieta gora ... , 116 – Рyc. 1, 2.
4. Илустрација кон грчките списи на Козма Индикоплов. В. Ставискиј, Христианская ... , 136 – Рyc. 18.
5. Илустрација кон руските списи на Козма Индикоплов, 17. век. Б. А. Рыбаков, Яз. др. Славян ... , 237.
6. Модел на светот кај Сумерите и Вавилонците (според К. Lyczkowski, K. Szarzynski). Z. Krzak, Swieta gora ... , 126 – Рyc. 13.

T.V

1. Светилиште (план), 10-11. век, Богит, тек на река Збруч, Украина. И. П. Русанова, Б. А. Тимошук, *Языческие ...*, Рис. 22.
2. Светилиште, 9-11 век. Breclav - Pohansko. Моравија, Чешка. N. Profantova, M. Profant, *Encyklopedie ...*, 51.
3. Светилиште (план), 9-10 век, Trzebiatow, Померанија, Полска. N. Profantova, M. Profant, *Encyklopedie ...*, 224.
4. Светилиште (реконструкција), 10. век. Перынь, Новгород, Русија. В. В. Седов, *Восточные ...*, 286 - T.LXXIII: 9; N. Profantova, M. Profant, *Encyklopedie ...*, 165.
5. Светилиште (план), 8 - 9 век. Златна Нива, Шумен, Бугарија. P. Рашев, *Езически ...*, 213 - Обр. 5.
6. Колективен гроб (план), 9. век, Девня, Бугарија. N. Profantova, M. Profant, *Encyklopedie ...*, 62.
7. Остатоци од култно - церемонијален објект (план), 8 - 9. век. Плиска, Бугарија. P. Рашев, В. Дочева, *Юртообразна ...*, 299 - Обр. 4.

T.VI

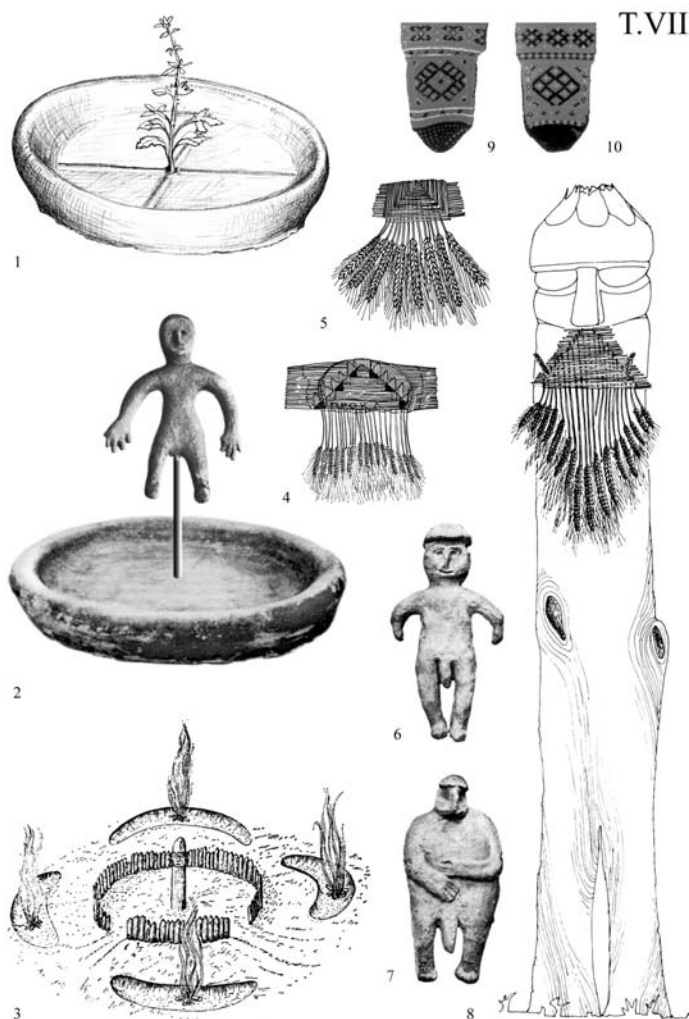
1. Светилиште (реконструкција), 8-10. век, Красногорско, Русија. В. В. Седов, *Восточные ...*, 287 - T.LXXIV: 7; N. Profantova, M. Profant, *Енциклопедије ...*, 109.

2. Светилиште (план), 9-11. век, Ржавинско, Черновитска област, Украина. Б. А. Рыбаков, *Яз. др. Славян ...*, 225 - Рис. 44.

4,5,7,8,10,11,12. Обредни лебови, крај на 19 - почеток на 20. век, Бугарија. Д. Маринов, *Народна ...*: **4.** „харман“, Летница, Ловчанско (48); **5.** „харман“, Елесфак, Провадијско (71); **7.** „гумно“, Турски Трџстеник, Никополско (36); **8.** „арман“, Зелено Дърво, Габровско (84); **10.** „овчарска кошара“, Лопян, Тетевенско (353); **11.** „гумно“, Марашки Трџстеник, Плевенско (32). **12.** „говежда кошара“, Марашки Трџстеник, Плевенско (33).

3,6,9. Обредни лебови со назив „гумно“, средина - втора половина на 20. век, Р. Македонија, колекција на Институтот за фолклор „Марко Цепенков“ - Скопје: **3.** Гавран, Радовишко (Инв. бр. 60); **6.** Ињево, Радовишко (Инв. бр. 51); **9.** Калугерица, Радовишко (Инв. бр. 57).

13. Детал од плетени чорапи (мотив „гумно“), Мариово, 20. век, Р. Македонија. А. Крстева, *Ликовно-естетските ...*, 69.

T.VII

T.VII

1. Црепна накитена со босилек (реконструкција според опис кај: М. С. Филиповиќ, Женска керамика ...).
2. Глинена фигура „човече“ (реконструкција на автентичната ситуација), етнографија, Кучевиште, Скопје, Р. Македонија. (фотографија на фигурата: М. С. Филиповиќ, Женска керамика ... , Сл. 44).
3. Светилиште (реконструкција), 10-11. век, Ходосовичи, Русија. В. В. Седов, Восточные ... , 287 - T.LXXIV: 5; N. Profantova, M. Profant, Encyklopedie ... , 81.
4. „Брада“ исплетена од житно класје, етнографија, Витолиште, Мариово, Р. Македонија (непубликувано).
5. „Божја брада“ исплетена од житно класје, етнографија, околина на Кикинда, Војводина. Српски мит. речник ... , 56.
- 6,7. Глинени фигури на Герман, етнографија, Луковитско, Бугарија. С. Л. Костовъ, Култѣтъ ... , 110, 111 - Обр. 90-а, 91-а.
8. Схема: Хипотетичен изглед на антропоморфизирани стожер од гумно, дополнет со „брада“. Н. Чаусидис, Митските ... , 425 - Т. ХСП: 4*; „Брадата“: Плевенско, Бугарија. Бъл. нар. култура ... , Обр. 121: 6.
- 9, 10. Детаљи од плетени чорапи (мотиви „ресено гумно“ и „шито гумно“), Мариово, 20. век, Р. Македонија. А. Крстева, Ликовно-естетските ... , 69.